

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

અમદાવાદ ખાતે ગુજરાત હાઈકોર્ટમાં

સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નંબર ૨૨૭૨/૨૦૧૧

મંજૂરી અને સહી માટે:

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી જે. બી. પારડીવાલા

=====

૧	શું સ્થાનિક અખબારોના રીપોર્ટ્સને ચુકાદો જોવાની મંજૂરી છે?	હા
૨	રીપોર્ટરને મોકલવામાં આવે કે નહીં?	હા
૩	શું ન્યાયમૂર્તિઓ ચુકાદાની આખરી નકલ જોવા માંગે છે?	ના
૪	શું આ કેસમાં ભારતીય બંધારણ અથવા તે હેઠળ કરવામાં આવેલા કોઈ હુકમના અર્થઘટન અંગે કાયદાનો કોઈ નોંધપાત્ર પ્રશ્ન સમાયેલ છે?	ના
૫	શું સિવિલ જજને પરિપત્રિત કરવામાં આવે કે કેમ?	

	હા, તમામ જેએમએફસી અને સેશન્સ જજને.	
--	------------------------------------	--

=====

શંકરાભાઈ કલાભાઈ રબારી.... અરજદાર(ઓ)

વિરુદ્ધ

ગુજરાત રાજ્ય અને ર.... સામાવાળા(ઓ)

=====

ઉપસ્થિતિ:

શ્રી પી. પી. મજમુદાર, અરજદાર(ઓ) નંબર ૧ તરફે વિદ્વાન વકીલ

શ્રી અંકિત વાય. બાચાણી, સામાવાળા(ઓ) નંબર ૩ તરફે વિદ્વાન વકીલ

સામાવાળા(ઓ) નંબર ૨ ને નોટિસ બજવણી થયેલ છે.

શ્રી એન. જે. શાહ, સામાવાળા(ઓ) નંબર ૧ તરફે વિદ્વાન એપીપી

=====

કોરમ: માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી જે. બી. પારડીવાલા

તારીખ: ૩૦/૦૩/૨૦૧૫

સીએવી ચુકાદો

૧. રૂલ. વિદ્વાન એપીપી શ્રી એન. જે. શાહ સામાવાળા નંબર ૧-ગુજરાત રાજ્ય વતી રૂલની નોટિસની બજવણી જતી કરે છે. વિદ્વાન વકીલ શ્રી અંકિત બચાણી

સામાવાળા નંબર ૨ અને ૩-મૂળ આરોપીઓ વતી રૂલની નોટિસની બજવણી જતી કરે છે.

૨. ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળની આ અરજી દ્વારા, અરજદાર જે એક ઇજાગ્રસ્ત સાક્ષી છે, તેઓ સેશન્સ કેસ નંબર ૪૧/૨૦૧૦ માં આંક-૨૮ નીચે ડીસા કેમ્પ, દિયોદરના વિદ્વાન ચોથા (એડ-હોક) એડિશનલ સેશન્સ જજ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલા તારીખ ૨૫ ઓગસ્ટ, ૨૦૧૧ ના હુકમની કાયદેસરતા અને માન્યતાને પડકારે છે, જેના દ્વારા વિદ્વાન ન્યાયાધીશે અરજદાર દ્વારા ધ કોડ ઓફ ક્રિમિનલ પ્રોસિજર, ૧૯૭૩ ની કલમ ૩૧૯ હેઠળ સામાવાળા નંબર ૩ ને આરોપી તરીકે જોડવા માટે અરજ કરતી ફાઇલ કરવામાં આવેલી અરજી ફગાવી દીધી હતી.

૩. આ અરજીને ઉદ્ભવતી હકીકતો નીચે મુજબ ટૂંકમાં જણાવી શકાય:-

૩.૧ સામાવાળા નંબર ૨ અને ૩ પુત્ર અને પિતા છે. તારીખ ૨૯ જૂન, ૨૦૦૯ ના રોજ, ઇન્ડિયન પીનલ કોડની કલમો ૩૦૨ અને ૩૦૭ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુના અંગે થરાદ પોલીસ સ્ટેશન, જિલ્લો: બનાસકાંઠા ખાતે સી.આર. નંબર ૧-૭૯/૨૦૦૯ થી પ્રથમ માહિતી અહેવાલ નોંધવામાં આવ્યો હતો. પ્રથમ માહિતી આપનાર એક શ્રી ભેમાભાઈ રબારી છે. ટૂંકમાં કહીએ તો, ફરિયાદપક્ષનો કેસ એવો છે કે મૂળ પ્રથમ માહિતી આપનાર, તેમની પત્ની અને હાલના અરજદારે સામાવાળા નંબર ૨ ના ઘરે હોબાળો સાંભળ્યો હતો. હોબાળો સાંભળીને તેઓ

સામાવાળા નંબર ૨ ના ઘરે ગયા હતા. તેઓએ જોયું કે સામાવાળા નંબર ૨ ના હાથમાં છરી હતી અને તેણે ત્રણેય વ્યક્તિઓને ધમકી આપી હતી કે તેઓ તેના ઘરના કમ્પાઉન્ડમાં પ્રવેશવાની હિંમત ન કરે. સામાવાળા નંબર ૨-મૂળ આરોપીએ વધુમાં પ્રથમ માહિતી આપનારને જાણ કરી હતી કે તેનો ભાઈ એટલે કે કુમ્પાભાઈ આરોપીના ઘરે આવ્યો હતો અને આરોપીએ તેને ઈજાઓ પહોંચાડી હતી અને તેને મારી નાખ્યો હતો. સામાવાળા નંબર ૨ એ એમ પણ જણાવ્યું હતું કે તેણે મૃતકની પત્ની એટલે કે સતીબેનના શરીર પર પણ છરી વડે ઈજાઓ પહોંચાડી હતી.

૪. એવું જણાય છે કે ત્યારબાદ સદર ઘટના અંગે ઉપર ઉલ્લેખિત પોલીસ સ્ટેશનમાં પ્રથમ માહિતી અહેવાલ નોંધવામાં આવ્યો હતો. તારીખ ૧ જુલાઈ, ૨૦૦૯ ના રોજ, હાલના અરજદારે પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર જનરલ, ભુજ રેન્જ, ભુજને સંબોધીને એક રજૂઆત કરી હતી જેમાં તેમના ધ્યાન પર લાવવામાં આવ્યું હતું કે એફઆઈઆર સદર ઘટના વિશે પ્રથમ માહિતી આપનાર દ્વારા ખરેખર જે રીતે લખાવવામાં આવી હતી તે મુજબ નોંધવામાં આવી ન હતી. એવું નિર્દેશ કરવામાં આવ્યું હતું કે ગુનામાં માત્ર સામાવાળા નંબર ૨-મૂળ આરોપી જ સંડોવાયેલ ન હતો પરંતુ તેના પિતા એટલે કે ભેમાભાઈ પણ કુહાડીથી સજ્જ હતા અને મૃતકના શરીર પર ઈજાઓ પહોંચાડી હતી. સદર રજૂઆતમાં, અરજદારે ધ્યાન દોર્યું હતું કે કેટલાક અજ્ઞાત કારણોસર મૂળ આરોપીના પિતા એટલે કે ભેમાભાઈ રબારીને ગુનામાં આરોપી તરીકે જોડવામાં આવ્યા ન હતા.

પ. તપાસના અંતે માત્ર સામાવાળા નંબર ૨ વિરુદ્ધ આરોપી તરીકે ચાર્જશીટ ફાઇલ કરવામાં આવી હતી. સદર કેસ સેશન્સ કોર્ટમાં કમિટ કરવામાં આવ્યો હતો જે સેશન્સ કેસ નંબર ૪૧/૨૦૧૦ તરીકે નોંધાયો હતો.

ડ. એવું જણાય છે કે ત્યારબાદ તારીખ ૧૦ જૂન, ૨૦૧૦ ના રોજ સામાવાળા નંબર ૨ વિરુદ્ધ ઇન્ડિયન પીનલ કોડની કલમો ૩૦૨ અને ૩૦૭ હેઠળના ગુનાનો ચાર્જ ફેમ કરવામાં આવ્યો હતો. ત્યારબાદ મૌખિક પુરાવા નોંધવાનું શરૂ થયું. પ્રથમ માહિતી આપનાર વિહાભાઈ હેમાભાઈની ફરિયાદપક્ષ દ્વારા ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી-૬ તરીકે તપાસ કરવામાં આવી હતી અને તેમની જુબાની તારીખ ૨૩ ફેબ્રુઆરી, ૨૦૧૧ ના રોજ પૂર્ણ થઈ હતી. શંકરાભાઈ કલાભાઈ રબારીની ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી-૭ તરીકે તપાસ કરવામાં આવી હતી અને તેમની જુબાની તારીખ ૨૦ એપ્રિલ, ૨૦૧૧ ના રોજ પૂર્ણ થઈ હતી. સતીબેનની ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી-૮ તરીકે તપાસ કરવામાં આવી હતી અને તેમની જુબાની તારીખ ૧૬ મે, ૨૦૧૧ ના રોજ પૂર્ણ થઈ હતી. માફાભાઈ રબારીની ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી-૯ તરીકે તપાસ કરવામાં આવી હતી અને તેમની જુબાની તારીખ ૧૬ મે, ૨૦૧૧ ના રોજ પૂર્ણ થઈ હતી.

૭. ઉપર ઉલ્લેખિત ચારેય સાક્ષીઓની જુબાનીમાં સામાવાળા નંબર ૩ કુહાડી સાથે ગુનામાં સહભાગી થયા હોવાનો સંદર્ભ છે. ચારેય પ્રત્યક્ષદર્શી સાક્ષીઓએ ટ્રાયલ કોર્ટ સમક્ષ જુબાની આપી છે કે કેશાભાઈની સાથે, તેના પિતા હેમાભાઈ પણ ઘટના સમયે કુહાડી સાથે હાજર હતા અને મૃતકને ઈજાઓ પહોંચાડી હતી.

અલબત્ત, તેમની ઊલટતપાસમાં તેઓએ સ્વીકાર્યું હતું કે જ્યાં સુધી સામાવાળા નંબર ૩ ની સંડોવણીનો સવાલ છે, એફઆઈઆર સહિત કલમ ૧૬૧ હેઠળ પોલીસ દ્વારા નોંધવામાં આવેલા તેમના નિવેદનોમાં તે અંગે કોઈ સંદર્ભ નથી.

૮. આવી સંજોગોમાં, ઘટનાના પ્રત્યક્ષદર્શી સાક્ષીઓ પૈકીના એક અરજદારે ટ્રાયલ કોર્ટ સમક્ષ આંક-૨૮ થી સદર કોડની કલમ ૩૧૯ હેઠળ અરજી દાખલ કરી અને અરજ કરી કે સામાવાળા નંબર ૩ ને પણ આરોપી તરીકે જોડવામાં આવે કારણ કે તેની સામે તેના પુત્ર સાથે ટ્રાયલ ચલાવવા માટે પૂરતા પુરાવા હતા.

૯. ટ્રાયલ કોર્ટે સદર અરજીનો નિર્ણય કર્યો અને તારીખ ૨૫ ઓગસ્ટ, ૨૦૧૧ ના હુકમ દ્વારા તેને ફગાવી દેવાનું યોગ્ય માન્યું.

૧૦. અસંતોષ અનુભવતા અરજદારે હાલની અરજી સાથે આ અદાલતનો આશરો લીધો છે.

૧૧. અરજદાર તરફે ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલ શ્રી પી. પી. મજમુદારે રજૂઆત કરી હતી કે ટ્રાયલ કોર્ટે સદર કોડની કલમ ૩૧૯ હેઠળ ફાઈલ કરવામાં આવેલી અરજીને ફગાવી દેવામાં ગંભીર ભૂલ કરી છે.

૧૨. શ્રી મજમુદારે રજૂઆત કરી હતી કે પ્રથમ દિવસથી જ અરજદાર અને અન્ય પ્રત્યક્ષદર્શી સાક્ષીઓનો કેસ એવો છે કે સામાવાળા નંબર ૩ પણ ઘટના સમયે કુહાડી સાથે હાજર હતા અને કથિત ગુનામાં ભાગ લીધો હતો. શ્રી મજમુદારે

રજૂઆત કરી હતી કે કોઈપણ કારણોસર સામાવાળા નંબર ૩ ને પડતા મૂકવામાં આવ્યા હતા અને તેમની સામે કોઈ ચાર્જશીટ ફાઇલ કરવામાં આવી ન હતી. શ્રી મજમુદારે રજૂઆત કરી હતી કે હકીકતમાં તેમનું નામ પોલીસ અધિકારી સમક્ષ આપવામાં આવ્યું હોવા છતાં પોલીસે કોઈ કારણસર પ્રથમ માહિતી આપનાર દ્વારા વર્ણવ્યા મુજબ એફઆઈઆર નોંધી ન હતી. શ્રી મજમુદારે રજૂઆત કરી હતી કે પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર જનરલ, ભુજ રેન્જ, ભુજે પણ તે બાબતે અરજદાર દ્વારા ફાઇલ કરવામાં આવેલી રજૂઆત મુજબ કોઈ કાર્યવાહી કરી ન હતી.

૧૩. શ્રી મજમુદારે રજૂઆત કરી હતી કે ટ્રાયલ કોર્ટ પાસે કલમ ૩૧૯ હેઠળ કોઈપણ વ્યક્તિ કે જે તેની સમક્ષ આરોપી નથી તેને અન્ય આરોપીઓ સાથે ટ્રાયલનો સામનો કરવા માટે ઉમેરવાની નિઃશંક સત્તા છે, જો અદાલત કાર્યવાહીના કોઈપણ તબક્કે રજૂ કરવામાં આવેલા પુરાવા પરથી સંતુષ્ટ થાય કે સદર વ્યક્તિઓને ટ્રાયલનો સામનો કરવા માટે આરોપી તરીકે જોડવા જોઈએ. શ્રી મજમુદારના જણાવ્યા મુજબ વિદ્વાન ટ્રાયલ જજ દ્વારા સદર અરજી ફગાવી દેતી વખતે આપવામાં આવેલું એકમાત્ર કારણ એ છે કે પોલીસ નિવેદનો તેમજ એફઆઈઆરમાં સામાવાળા નંબર ૩ નો કોઈ સંદર્ભ નથી અને સામાવાળા નંબર ૩ નું નામ સાક્ષીઓના મૌખિક પુરાવા નોંધતી વખતે પ્રથમ વખત જાહેર કરવામાં આવ્યું હતું.

૧૪. ઉપર ઉલ્લેખિત આવા સંજોગોમાં, શ્રી મજમુદારે અરજ કરી છે કે આ અરજીમાં ગુણવત્તા હોવાથી સદર અરજી ધ્યાને લેવામાં આવે અને વાદગ્રસ્ત હુકમ રદ કરવામાં આવે.

૧૫. સામાવાળા નંબર ૩ વતી ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલ શ્રી અંકિત બચાણી દ્વારા આ અરજીનો સખત વિરોધ કરવામાં આવ્યો છે. તેમણે રજૂઆત કરી હતી કે ટ્રાયલ કોર્ટે સદર અરજી ફગાવી દેવામાં કોઈ ભૂલ કરી નથી, કાયદાની ભૂલની તો વાત જ ક્યાં કરવી. શ્રી બચાણીએ રજૂઆત કરી હતી કે અદાલત સમક્ષ આરોપી ન હોય તેવી કોઈપણ વ્યક્તિને ટ્રાયલનો સામનો કરવા માટે ઉમેરવાની સદર કોડની કલમ ૩૧૯ હેઠળની સત્તા એ એક અસાધારણ સત્તા છે અને તેનો ઉપયોગ ખૂબ જ જાળવીને કરવો જોઈએ અને માત્ર ત્યારે જ જ્યારે જે વ્યક્તિ સામે અગાઉ કાર્યવાહી કરવામાં આવી ન હતી તેની સામે કાર્યવાહી કરવા માટે ફરજિયાત કારણો અસ્તિત્વમાં હોય.

૧૬. શ્રી બચાણીએ રજૂઆત કરી હતી કે પુરાવા આરોપી તરીકે ઉમેરવા માટે માંગવામાં આવેલી ચોક્કસ વ્યક્તિની સંડોવણીની માત્ર સંભાવના કરતા ઘણા મજબૂત હોવા જોઈએ. તેમણે રજૂઆત કરી હતી કે પ્રથમ માહિતી આપનારે તેમના પ્રથમ માહિતી અહેવાલમાં સામાવાળા નંબર ૩ ની સંડોવણી વિશે એક પણ શબ્દ કહ્યો નથી અને તે જ રીતે અન્ય સાક્ષીઓએ પણ સદર કોડની કલમ ૧૬૧ હેઠળ નોંધાયેલા તેમના પોલીસ નિવેદનોમાં સામાવાળા નંબર ૩ ની સંડોવણી વિશે એક પણ શબ્દ કહ્યો નથી. શ્રી બચાણીએ રજૂઆત કરી હતી કે

સામાવાળા નંબર ૩ ગું નામ લેવામાં થયેલી ચૂક અંગે સાક્ષીઓ દ્વારા કોઈ ગ્રાહ્ય ખુલાસો આપવામાં આવ્યો નથી.

૧૭. ઉપર ઉલ્લેખિત આવા સંજોગોમાં શ્રી બચાણીએ અરજ કરી છે કે આ અરજીમાં કોઈ ગુણવત્તા ન હોવાથી તેને ફગાવી દેવી જોઈએ.

૧૮. રાજ્ય તરફથી ઉપસ્થિત વિદ્વાન એપીપી શ્રી શાહ દ્વારા પણ આ અરજીનો વિરોધ કરવામાં આવ્યો છે. તેમણે રજૂઆત કરી હતી કે સાક્ષીઓના પુરાવા કોઈ વિશ્વાસ જગાડતા નથી. વિદ્વાન એપીપીના જણાવ્યા મુજબ, ટ્રાયલ કોર્ટે યોગ્ય રીતે સદર અરજી ફગાવી દીધી છે અને ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળ આ અદાલતની સુપરવાઈઝરી સત્તાના ઉપયોગમાં કોઈ હસ્તક્ષેપની જરૂર નથી.

૧૯. પક્ષકારો તરફથી ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલોને સાંભળ્યા પછી અને રેકૉર્ડ પરની સામગ્રી તપાસ્યા પછી મારી સમક્ષ વિચારણા માટેનો એકમાત્ર પ્રશ્ન એ છે કે શું ટ્રાયલ કોર્ટે વાદગ્રસ્ત હુકમ પસાર કરવામાં કોઈ ભૂલ કરી છે.

૨૦. સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૩૧૯ જ્યાં સુધી હાલના કેસના હેતુ માટે સુસંગત છે ત્યાં સુધી નીચે મુજબ દર્શાવે છે:—

"કલમ ૩૧૯. ગુનામાં દોષિત જણાતી અન્ય
વ્યક્તિઓ સામે આગળ વધવાની સત્તા. --(૧) જ્યાં,

ગુનાની કોઈપણ તપાસ અથવા ટ્રાયલ દરમિયાન, પુરાવા
પરથી એવું જણાય છે કે આરોપી ન હોય તેવી કોઈપણ
વ્યક્તિએ એવો કોઈ ગુનો કર્યો છે જેના માટે સદર
વ્યક્તિની આરોપી સાથે સંયુક્તપણે ટ્રાયલ ચલાવી
શકાય, ત્યાં અદાલત એવી વ્યક્તિ સામે તે ગુના માટે
આગળ વધી શકે છે જે તેણે કર્યો હોય તેવું જણાય છે."

સદર કલમ ગુનાની કોઈપણ તપાસ કરતી અથવા ટ્રાયલ ચલાવતી
અદાલતને કોઈપણ વ્યક્તિ (ટ્રાયલનો સામનો કરી રહેલા આરોપી સિવાયની)
સામે બે શરતોને આધીન "આગળ વધવાની" સત્તા આપે છે (૧) કે "પુરાવા"
પરથી અદાલતને એવું જણાય કે સદર વ્યક્તિએ "કોઈ ગુનો કર્યો છે", અને (૨)
કે સદર વ્યક્તિની "આરોપી સાથે સંયુક્તપણે ટ્રાયલ ચલાવી શકાય."

૨૧. માઈકલ મચાડો અને અન્ય વિરુદ્ધ સેન્ટ્રલ બ્યુરો ઓફ ઇન્વેસ્ટિગેશન અને
અન્ય (૨૦૦૦ (૩) એસ.સી.સી. ૨૬૨) માં સદર કોડની કલમ ૩૧૯ માં
"અદાલત સદર વ્યક્તિ સામે આગળ વધી શકે છે" શબ્દોનું અર્થઘટન કરતા,
માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે સદર સત્તા વિવેકાધીન છે અને તેનો
ઉપયોગ માત્ર ફોજદારી ન્યાય મેળવવા માટે જ થવો જોઈએ અને જ્યારે પણ
અદાલતને અન્ય વ્યક્તિને પણ ગુના સાથે જોડતા પુરાવા મળે ત્યારે અદાલતે તે
અન્ય વ્યક્તિ વિરુદ્ધ વળતું જોઈએ નહીં. માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે વધુમાં
ઠરાવ્યું હતું કે કેસના તમામ પાસાઓ ધ્યાનમાં રાખીને ન્યાયિક ક્વાયટ જરૂરી

છે, જેમાં ટ્રાયલ કયા તબક્કે પહેલેથી આગળ વધી છે અને ત્યાં સુધી કેટલા પુરાવા એકત્રિત કરવામાં આવ્યા છે, અને આવા પુરાવા એકત્રિત કરવા માટે અદાલતે કેટલો સમય વિતાવ્યો છે તે પણ સામેલ છે. માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે, સદર કોડની કલમ ૩૧૯ હેઠળની અરજીની તપાસ કરતી વખતે, એ પણ ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ કે અદાલત માટે અન્ય વ્યક્તિઓ સામે આગળ વધવાની કોઈ ફરજિયાત ફરજ નથી. ટૂંકમાં, સદર કોડની કલમ ૩૧૯ હેઠળ વિવેકાધિકારના ઉપયોગ માટે ઉપર નોંધવામાં આવેલા પરિબળો સહિત તમામ સુસંગત પરિબળોને ધ્યાનમાં રાખવા જોઈએ અને આરોપી તરીકે ઉમેરવા માટે માંગવામાં આવેલી વ્યક્તિને સંડોવતા કેટલાક પુરાવા રેકૉર્ડ પર આવ્યા છે તેવા માત્ર કારણસર ચાંત્રિક રીતે હુકમ કરવાની જરૂર નથી.

૨૨. ઉપરના સિદ્ધાંતો કૃષ્ણપ્પા વિરુદ્ધ કર્ણાટક રાજ્ય (૨૦૦૪ (૭) એસ.સી.સી. ૭૯૨) માં હાઈલાઈટ કરવામાં આવ્યા હતા.

૨૩. સદર કોડની કલમ ૩૧૯ નો વ્યાપ અને મર્યાદા માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતના અનેક નિર્ણયોમાં સ્પષ્ટ કરવામાં આવી છે. જોગીન્દર સિંહ અને અન્ય વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય અને અન્ય (એ.આઈ.આર. ૧૯૭૯ એસ.સી. ૩૩૯) માં અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે:

"૬. કલમ ૩૧૯ (૧) નું સાદું વાંચન જે પ્રકરણ

૨૪ માં આવે છે જે તપાસ અને ટ્રાયલ અંગેની સામાન્ય

જોગવાઈઓ સાથે સંબંધિત છે, તે સ્પષ્ટપણે દર્શાવે છે કે તે સેશન્સ કોર્ટ સહિતની તમામ અદાલતોને લાગુ પડે છે અને તે મુજબ સેશન્સ કોર્ટ પાસે કોઈપણ વ્યક્તિ કે જે તેની સમક્ષ આરોપી નથી, પરંતુ જેની સામે ટ્રાયલ દરમિયાન ગુનામાં તેની સંડોવણી દર્શાવતા પૂરતા પુરાવા જણાય છે, તેને આરોપી તરીકે ઉમેરવાની અને તેને અન્ય આરોપીઓ સાથે ટ્રાયલ ચલાવવા માટે નિર્દેશ આપવાની સત્તા હશે....."

૨૪. પેરાગ્રાફ ૯ માં વધુમાં અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે:

"૯. જ્યાં સુધી એવી દલીલનો સવાલ છે કે કલમ ૩૧૯ માં આવતા 'કોઈપણ વ્યક્તિ કે જે આરોપી નથી' વાક્યપ્રયોગ તેની કામગીરીમાંથી એવા આરોપીને બાકાત રાખે છે જેને પોલીસ દ્વારા સદર કોડની કલમ ૧૬૯ હેઠળ મુક્ત કરવામાં આવ્યો છે અને તેને ચાર્જશીટની કોલમ નંબર ૨ માં દર્શાવવામાં આવ્યો છે, તો સદર દલીલને માત્ર નકારી કાઢવા માટે જ રજૂ કરવામાં આવી છે. સદર અભિવ્યક્તિ સ્પષ્ટપણે એવી કોઈપણ વ્યક્તિને આવરી લે છે જેની અદાલત દ્વારા પહેલેથી જ ટ્રાયલ ચલાવવામાં આવી રહી નથી અને કલમ ૩૧૯(૧) જેવી જોગવાઈ

ઘડવાનો હેતુ સ્પષ્ટપણે દર્શાવે છે કે જે વ્યક્તિઓને પોલીસ દ્વારા તપાસ દરમિયાન પડતા મૂકવામાં આવ્યા હોય પરંતુ જેની સામે ગુનામાં તેમની સંડોવણી દર્શાવતા પુરાવા ફોજદારી અદાલત સમક્ષ આવે છે, તેમનો પણ સદર અભિવ્યક્તિમાં સમાવેશ થાય છે."

૨૫. મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશન ઓફ દિલ્લી વિરુદ્ધ રામ કિશન રોહતગી અને અન્ય (૧૯૮૩ (૧) એસ.સી.સી. ૨) માં જોગીન્દર સિંહના કેસ (ઉપર મુજબ) ના સંદર્ભ પછી અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે:

"૧૯. તેથી, આ સંજોગોમાં, જો ફરિયાદપક્ષ કોઈપણ તબક્કે એવા પુરાવા રજૂ કરી શકે જે અદાલતને સંતોષે કે અન્ય આરોપીઓ અથવા જેમને આરોપી તરીકે જોડવામાં આવ્યા નથી જેની સામે કાર્યવાહી રદ કરવામાં આવી છે તેઓએ પણ ગુનો કર્યો છે, તો અદાલત તેમની સામે સંજ્ઞાન લઈ શકે છે અને અન્ય આરોપીઓ સાથે તેમની ટ્રાયલ ચલાવી શકે છે. પરંતુ, અમે ઉતાવળમાં ઉમેરીશું કે આ ખરેખર અસાધારણ સત્તા છે જે અદાલતને આપવામાં આવી છે અને તેનો ઉપયોગ ખૂબ જ જાળવીને કરવો જોઈએ અને માત્ર ત્યારે જ જ્યારે અન્ય વ્યક્તિ સામે કાર્યવાહી કરવા માટે ફરજિયાત કારણો અસ્તિત્વમાં હોય

જેની સામે કાર્યવાહી કરવામાં આવી નથી. આનાથી વધુ અમે આ તબક્કે બીજું કંઈ કહેવા માંગતા નથી. અમે આખી બાબત સંબંધિત અદાલતના વિવેકાધિકાર પર છોડીએ છીએ જેથી તે કાયદા મુજબ કામ કરી શકે. જોકે, અમે તે સ્પષ્ટ કરીશું કે સામાવાળા નંબર ૨ થી ૫ સામેની કાર્યવાહી રદ કરવામાં આવી છે તે હકીકત અદાલતને તેના વિવેકાધિકારનો ઉપયોગ કરતા અટકાવશે નહીં જો તે તેની સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવેલા વધારાના પુરાવા પરથી સંપૂર્ણ રીતે સંતુષ્ટ થાય કે તેમની સામે સંજ્ઞાન લેવા માટેનો કેસ બને છે."

૨૬. હું સરબજીત સિંહ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય ૨૦૦૯ (૧૬) એસ.સી.સી. ૪૬ માં નોંધાયેલ માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણયને ટાંકી શકું છું, જેમાં પેરાગ્રાફ નંબર ૧૭ અને ૧૮ માં માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા કરવામાં આવેલા અવલોકનો મહત્વના છે:—

"૧૭. સદર કોડની કલમ ૩૧૯ ની જોગવાઈ, તેના સાદા વાંચન પર, પૂરી પાડે છે કે આવો અસાધારણ કેસ બન્યો છે તે અદાલતને જણાવવું જોઈએ. શું આ અદાલત દ્વારા મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશન ઓફ દિલ્હી (ઉપર મુજબ) માં નિર્ધારિત માપદંડો સંતોષાયા છે તે પ્રશ્ન છે?

નિર્વિવાદપણે, વધારાના આરોપીને ટ્રાયલ માટે હાજર થવા માટે સમન્સ પાઠવવામાં આવે તે પહેલાં, પુરાવાનું સ્વરૂપ એવું હોવું જોઈએ જે અસાધારણ સત્તાના ઉપયોગ માટેના આધાર બનાવે. અદાલત સમક્ષ લાવવામાં આવેલી સામગ્રી પણ એવી હોવી જોઈએ જે અદાલતને સંતોષે કે આ એવા કેસોમાંનો એક છે જ્યાં તેના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ જાળવીને કરવો જોઈએ. અમે નોંધી શકીએ કે વાય. સરબા રેડ્ડી વિરુદ્ધ પુથુર રામી રેડ્ડી અને અન્ય [જે.ટી. ૨૦૦૭ (૬) એસ.સી. ૪૬૦] માં, આ અદાલતે અભિપ્રાય આપ્યો હતો:

"...નિર્વિવાદપણે, તે અસાધારણ સત્તા છે જે અદાલતને આપવામાં આવી છે અને તેનો ઉપયોગ ખૂબ જ જાળવીને અને માત્ર ત્યારે જ કરવો જોઈએ જ્યારે કોઈ એવી વ્યક્તિ સામે કાર્યવાહી કરવા માટે ફરજિયાત કારણો અસ્તિત્વમાં હોય જેની સામે અગાઉ કાર્યવાહી કરવામાં આવી ન હતી. કલમ ૩૧૯ માં 'પુરાવા' શબ્દ અદાલતમાં આપવામાં આવેલા સાક્ષીઓના પુરાવા સૂચવે છે..."

તેથી, કલમ ૩૧૯ હેઠળનો હુકમ માત્ર એટલા માટે પસાર ન કરવો જોઈએ કારણ કે પ્રથમ માહિતી આપનાર અથવા સાક્ષીઓ પૈકીના એક અન્ય વ્યક્તિ(ઓ) ને સંડોવવા માંગે છે. જોગવાઈઓના ઘટકોને સંતોષવા માટે અદાલત દ્વારા પૂરતા અને સચોટ કારણો સોંપવા જરૂરી છે. માત્ર 'ઇપ્સે ડિક્સીટ' (આધાર વગરનું નિવેદન) થી હેતુ પૂરો થશે નહીં. આવો પુરોવો અસાધારણ અધિકારક્ષેત્રના ઉપયોગના હેતુ માટે ઓછામાં ઓછો ખાતરીકારક હોવો જોઈએ. ઉપરોક્ત હેતુ માટે, અદાલતોએ કડક પરીક્ષણો લાગુ કરવા જરૂરી છે; એક પરીક્ષણ એ છે કે શું રેકૉર્ડ પરના પુરાવા એવા છે કે જે સમન્સ પાઠવવા માટે માંગવામાં આવેલી વ્યક્તિની દોષસિદ્ધિ તરફ વ્યાજબી રીતે દોરી જશે.

૧૮. મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશન ઓફ દિલ્હી (ઉપર મુજબ) અને તે પછીના અન્ય નિર્ણયોમાં આ અદાલતનું અવલોકન એ છે કે માત્ર પ્રથમદર્શી કેસનું અસ્તિત્વ હેતુ પૂરો કરી શકશે નહીં. વિવિધ તબક્કે અલગ-અલગ ધોરણો લાગુ કરવા જરૂરી છે. જ્યારે પ્રથમદર્શી કેસનું પરીક્ષણ ચાર્જ ફ્રેમ કરવાના તબક્કે ગુનાની સંજ્ઞાન લેવા

માટે પૂરતું હોઈ શકે છે, ત્યારે અદાલત સંતુષ્ટ હોવી જોઈએ કે ત્યાં મજબૂત શંકા અસ્તિત્વમાં છે. સદર કોડની કલમ ૨૨૭ હેઠળ ચાર્જ ફ્રેમ કરતી વખતે, અદાલતે રેકૉર્ડ પરની સમગ્ર સામગ્રી પર વિચાર કરવો જોઈએ જેથી એવો અભિપ્રાય બને કે જો પુરાવાનું ખંડન ન કરવામાં આવે તો તે દોષસિદ્ધિના ચુકાદા તરફ દોરી જશે. શું કલમ ૩૧૯ હેઠળના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરવાના હેતુ માટે ઉચ્ચ ધોરણ નક્કી કરવું જોઈએ તે પ્રશ્ન છે. આ પ્રશ્નોના જવાબ હકારાત્મકમાં આપવા જોઈએ. જ્યાં સુધી કોઈ વ્યક્તિને વધારાના આરોપી તરીકે સમન્સ પાઠવવા માટે અભિપ્રાય બનાવવાના હેતુ માટે ઉચ્ચ ધોરણ નિર્ધારિત કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી, તેના ઘટકો, એટલે કે, (એ) એક અસાધારણ કેસ, અને (બી) અધિકારક્ષેત્રનો જાળવીને ઉપયોગ કરવાનો કેસ, સંતોષાશે નહીં."

૨૭. સદર કોડની કલમ ૩૧૯ તેમજ ઉપર ઉલ્લેખિત માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણયોના કાળજીપૂર્વક વાંચન પરથી, તે સ્પષ્ટ થાય છે કે ટ્રાયલ કોર્ટ પાસે અદાલત સમક્ષ આરોપી ન હોય તેવી કોઈપણ વ્યક્તિને અન્ય સહ-આરોપીઓ સાથે ટ્રાયલનો સામનો કરવા માટે ઉમેરવાની નિઃશંક સત્તા છે, જો અદાલત કાર્યવાહીના કોઈપણ તબક્કે રજૂ કરવામાં આવેલા પુરાવા પરથી

સંતોષાય કે જેમને આરોપી તરીકે જોડવામાં આવ્યા નથી તેઓએ ટ્રાયલનો સામનો કરવો જોઈએ. તે વધુમાં સ્પષ્ટ થાય છે કે આવી વ્યક્તિ ભલે શરૂઆતમાં એફઆઈઆરમાં નામ આપવામાં ન આવ્યું હોય અથવા એફઆઈઆરમાં આરોપી તરીકે નામ આપવામાં આવ્યું હોય, પરંતુ ચાર્જશીટ કરવામાં આવી ન હોય, તેને પણ ટ્રાયલનો સામનો કરવા માટે ઉમેરી શકાય છે. ટ્રાયલ કોર્ટ આવી વ્યક્તિઓને આરોપી તરીકે ઉમેરવા માટેનું આપું પગલું માત્ર તેની સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવેલા પુરાવાઓના આધારે જ લઈ શકે છે અને ચાર્જશીટ અથવા કેસ ડાયરીમાં ઉપલબ્ધ સામગ્રીના આધારે નહીં, કારણ કે ચાર્જશીટ અથવા કેસ ડાયરીમાં સમાવિષ્ટ આવી સામગ્રી પુરાવા ગણાતી નથી.

૨૮. સદર કોડની કલમ ૩૧૯ હેઠળની સત્તાનો ઉપયોગ અદાલત સુઓ મોટુ અથવા અદાલત સમક્ષ પહેલેથી જ હાજર આરોપી સહિત કોઈના દ્વારા કરવામાં આવેલી અરજી પર કરી શકે છે. જો અદાલત સંતુષ્ટ થાય કે આરોપી સિવાયની અન્ય કોઈ વ્યક્તિએ ગુનો કર્યો છે તો તેની ટ્રાયલ આરોપીની સાથે ચલાવવાની રહેશે. સત્તા વિવેકાધીન છે અને આવા વિવેકાધિકારનો ઉપયોગ કેસની હકીકતો અને સંજોગોને ધ્યાનમાં રાખીને ન્યાયિક રીતે થવો જોઈએ. નિર્વિવાદપણે, તે અસાધારણ સત્તા છે જે અદાલતને આપવામાં આવી છે અને તેનો ઉપયોગ ખૂબ જ જાળવીને અને માત્ર ત્યારે જ કરવો જોઈએ જો કોઈ એવી વ્યક્તિ સામે કાર્યવાહી કરવા માટે ફરજિયાત કારણ અસ્તિત્વમાં હોય જેની સામે અગાઉ કાર્યવાહી કરવામાં આવી ન હતી. કલમ ૩૧૯ માં 'પુરાવા' શબ્દ અદાલતમાં

આપવામાં આવેલા સાક્ષીઓના પુરાવા સૂચવે છે. ઉપર ઉલ્લેખિત જોગવાઈની પેટા-કલમ (જ)(૧)(બી) હેઠળ, તે સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યું છે કે એવું માની લેવામાં આવશે કે નવી ઉમેરવામાં આવેલી વ્યક્તિ આરોપી હતી જ્યારે અદાલતે ગુનાની સંજ્ઞાન લીધી હતી જેના પર તપાસ અથવા ટ્રાયલ શરૂ કરવામાં આવી હતી. તે દર્શાવશે કે પેટા-કલમ (જ)(૧)(બી) ના આધારે એક કાયદાકીય કલ્પના રચવામાં આવી છે કે જ્યાં સુધી નવી ઉમેરવામાં આવેલી વ્યક્તિનો સવાલ છે ત્યાં સુધી સંજ્ઞાન લેવામાં આવ્યું હોવાનું માની લેવામાં આવશે.

૨૯. ઉપરોક્ત સંદર્ભમાં, હું (૨૦૧૪) ૩ એસ.સી.સી. ૯૨ માં નોંધાયેલ હરદીપ સિંહ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય અને અન્યના કેસમાં બંધારણીય બેંચ દ્વારા આપવામાં આવેલા માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતના તાજેતરના ચુકાદાને ટાંકી શકું છું.

૩૦. માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતની બંધારણીય બેંચે સદર કોડની કલમ ૩૧૯ હેઠળ કલ્પના કર્યા મુજબ તપાસ અથવા ટ્રાયલ દરમિયાન કોઈપણ વ્યક્તિને આરોપી તરીકે જોડવા માટે ફોજદારી ન્યાય પ્રણાલી હેઠળની અદાલતોની સત્તાઓના વ્યાપ અને મર્યાદા પરના સંદર્ભનો જવાબ આપ્યો હતો.

૩૧. હરદીપ સિંહ, (૨૦૦૯) ૧૬ એસ.સી.સી. ૭૮૫ માં માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતની બે-ન્યાયાધીશોની બેંચે, રાકેશ, (૨૦૦૧) ૬ એસ.સી.સી. ૨૪૮, અને મોહમ્મદ શફી, (૨૦૦૭) ૧૪ એસ.સી.સી. ૫૪૪ ના ચુકાદાઓ વચ્ચેના વિરોધાભાસને નોંધીને મોહમ્મદ શફી કેસના દૃષ્ટિકોણની શુદ્ધતા વિશે શંકા

વ્યક્ત કરી હતી. સંદર્ભની વિચારણા પર, હરદીપ સિંહ, (૨૦૧૩) ૪ એસ.સી.સી. ૨૭૭ માં તારીખ ૮-૧૨-૨૦૧૧ ના આદેશ દ્વારા ત્રણ-ન્યાયાધીશોની બેંચે અભિપ્રાય આપ્યો હતો કે ધરમ પાલ, (૨૦૦૪) ૧૩ એસ.સી.સી. ૯ માં પહેલેથી જ કરવામાં આવેલા સંદર્ભને ધ્યાનમાં રાખીને, સામેલ મુદ્દો સમાન પ્રકૃતિનો હોવાથી, તેનો ઉકેલ ઓછામાં ઓછા પાંચ ન્યાયાધીશોની બનેલી બેંચ દ્વારા થવો જોઈએ. ધરમ પાલ, (૨૦૦૪) ૧૩ એસ.સી.સી. ૯ માં કરવામાં આવેલા સંદર્ભનો જવાબ સેશન્સ કોર્ટ દ્વારા કેસને સેશન્સ કોર્ટમાં કમિટ કરવાના તબક્કે સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૩૧૯ નો ઉપયોગ કરવાની સત્તાના સંબંધમાં આપવામાં આવ્યો હતો. સદર સંદર્ભનો જવાબ ધરમ પાલ (૨૦૧૪) ૩ એસ.સી.સી. ૩૦૬ માં પાંચ-ન્યાયાધીશોની બેંચ દ્વારા આપવામાં આવ્યો હતો જેમાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે સેશન્સ કોર્ટ સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૧૯૩ ની મદદથી અન્ય કોઈપણ વ્યક્તિને આરોપી તરીકે જોડી શકે છે અને તેને ટ્રાયલ માટે સમન્સ પાઠવી શકે છે, ભલે કમિટલના તબક્કે સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૩૧૯ ની જોગવાઈઓનો ઉપયોગ ન થઈ શકતો હોય.

૩૨. બંધારણીય બેંચે નીચેના પ્રશ્નોના જવાબ આપ્યા:-

(૧) કલમ ૩૧૯ સી.આર.પી.સી. હેઠળની સત્તા કયા તબક્કે વાપરી શકાય?

(૨) શું કલમ ૩૧૯(૧) સી.આર.પી.સી. માં વપરાયેલ "પુરાવા" શબ્દનો અર્થ માત્ર ઊલટતપાસ દ્વારા ચકાસવામાં આવેલા પુરાવા હોઈ શકે કે અદાલત સંબંધિત સાક્ષીની તપાસ-ઈન-ચીફમાં કરવામાં આવેલા નિવેદનના આધારે પણ સદર જોગવાઈ હેઠળ સત્તાનો ઉપયોગ કરી શકે?

(૩) શું કલમ ૩૧૯(૧) સી.આર.પી.સી. માં વપરાયેલ "પુરાવા" શબ્દ વ્યાપક અર્થમાં વપરાયો છે અને તેમાં તપાસ દરમિયાન એકત્રિત કરવામાં આવેલા પુરાવાઓનો સમાવેશ થાય છે કે "પુરાવા" શબ્દ ટ્રાયલ દરમિયાન નોંધાયેલા પુરાવા સુધી મર્યાદિત છે?

(૪) સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૩૧૯ હેઠળની સત્તાનો ઉપયોગ કરવા માટે કયા પ્રકારના સંતોષની જરૂર છે, શું તે ત્યારે જ વાપરી શકાય જો અદાલત સંતુષ્ટ હોય કે સમન્સ પાઠવવામાં આવેલા આરોપીને તમામ સંભાવનાઓમાં દોષિત ઠેરવવામાં આવશે?

(૫) શું કલમ ૩૧૯ સી.આર.પી.સી. હેઠળની સત્તા એવા વ્યક્તિઓ સુધી વિસ્તરે છે જેમના નામ એફઆઈઆરમાં નથી અથવા જેમના નામ એફઆઈઆરમાં છે પરંતુ ચાર્જશીટ કરવામાં આવી નથી અથવા જેમને ડિસ્ચાર્જ કરવામાં આવ્યા છે?

૩૩. ચુકાદાના પેરાગ્રાફ નંબર ૧૧૭ માં, તારણો નીચે મુજબ ટૂંકમાં રજૂ કરવામાં આવ્યા હતા:—

પ્રશ્ન (૧) અને (૨)

--કલમ ૩૧૯ સી.આર.પી.સી. હેઠળની સત્તા કયા તબક્કે વાપરી શકાય?

અને

--શું કલમ ૩૧૯(૧) સી.આર.પી.સી. માં વપરાયેલ "પુરાવા" શબ્દ વ્યાપક અર્થમાં વપરાયો છે અને તેમાં તપાસ દરમિયાન એકત્રિત કરવામાં આવેલા પુરાવાઓનો સમાવેશ થાય છે કે "પુરાવા" શબ્દ ટ્રાયલ દરમિયાન નોંધાયેલા પુરાવા સુધી મર્યાદિત છે?

ઉત્તર

૧. ધરમ પાલ કેસમાં, બંધારણીય બેંચે પહેલેથી જ ઠરાવ્યું છે કે કમિટલ પછી, તપાસ પૂર્ણ થયા પછી પોલીસ દ્વારા ફાઈલ કરવામાં આવેલા કાગળો પરથી જેની સામે સામગ્રી ઉપલબ્ધ છે પરંતુ જેનું નામ આરોપી તરીકે નથી તેવી વ્યક્તિ સામે ગુનાની સંજ્ઞાન લઈ શકાય છે. આવી સંજ્ઞાન સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૧૯૩ હેઠળ લઈ શકાય છે અને સેશન્સ જજે વધારાના આરોપીને સમન્સ પાઠવવા માટે કલમ ૩૧૯ સી.આર.પી.સી. હેઠળ "પુરાવા" ઉપલબ્ધ થાય ત્યાં સુધી રાહ જોવાની જરૂર નથી.

૨. કલમ ૩૧૯ સી.આર.પી.સી., નોંધપાત્ર રીતે, બે અભિવ્યક્તિઓનો ઉપયોગ કરે છે જેની નોંધ લેવી જોઈએ એટલે કે (૧) તપાસ (ઈન્કવાયરી) (૨) ટ્રાયલ.

જેમ કે ટ્રાયલ ચાર્જ ફ્રેમ કર્યા પછી શરૂ થાય છે, તેથી તપાસને માત્ર પ્રી-ટ્રાયલ ઈન્કવાયરી તરીકે જ સમજી શકાય છે. સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૨૦૦, ૨૦૧, ૨૦૨ અને કલમ ૩૯૮ હેઠળની તપાસ એ કલમ ૩૧૯ સી.આર.પી.સી. દ્વારા કલ્પના કરાયેલ તપાસની પ્રજાતિઓ છે. આવી તપાસ દરમિયાન અદાલત સમક્ષ આવતી સામગ્રીનો ઉપયોગ ટ્રાયલ શરૂ થયા પછી અદાલતમાં નોંધાયેલા પુરાવાના સમર્થન માટે, કલમ ૩૧૯ સી.આર.પી.સી. હેઠળ સત્તાના ઉપયોગ માટે અને એવા આરોપીને ઉમેરવા માટે પણ કરી શકાય છે જેનું નામ ચાર્જશીટની કોલમ ૨ માં દર્શાવવામાં આવ્યું છે.

૩. ઉપરોક્ત સ્થિતિને ધ્યાનમાં રાખીને કલમ ૩૧૯ સી.આર.પી.સી. માં "પુરાવા" શબ્દને વ્યાપક રીતે સમજવો જોઈએ અને શાબ્દિક રીતે નહીં એટલે કે ટ્રાયલ દરમિયાન લાવવામાં આવેલા પુરાવા તરીકે.

પ્રશ્ન (૩)--- શું કલમ ૩૧૯(૧) સી.આર.પી.સી. માં વપરાયેલ "પુરાવા" શબ્દનો અર્થ માત્ર ઊલટતપાસ દ્વારા ચકાસવામાં આવેલા પુરાવા હોઈ શકે કે અદાલત સંબંધિત સાક્ષીની તપાસ-ઈન-ચીફમાં કરવામાં આવેલા નિવેદનના આધારે પણ સદર જોગવાઈઓ હેઠળ સત્તાનો ઉપયોગ કરી શકે?

ઉત્તર

જ. એ હકીકતને ધ્યાનમાં લેતા કે કલમ ૩૧૯ સી.આર.પી.સી. હેઠળ જે વ્યક્તિ સામે સામગ્રી જાહેર કરવામાં આવી છે તેને માત્ર ટ્રાયલનો સામનો કરવા માટે

સમન્સ પાઠવવામાં આવે છે અને તેવી સ્થિતિમાં કલમ ૩૧૯(જ) સી.આર.પી.સી. હેઠળ સદર વ્યક્તિ સામેની કાર્યવાહી સંજ્ઞાન લેવાના તબક્કેથી શરૂ થવાની છે, અદાલતે સમન્સ પાઠવવા માટે પ્રસ્તાવિત આરોપી સામેના પુરાવા ઊલટતપાસ દ્વારા ચકાસવામાં આવે ત્યાં સુધી રાહ જોવાની જરૂર નથી.

પ્રશ્ન (જ)-- આરોપીને જોડવા માટે કલમ ૩૧૯ સી.આર.પી.સી. હેઠળની સત્તાનો ઉપયોગ કરવા માટે કયા પ્રકારના સંતોષની જરૂર છે? શું કલમ ૩૧૯(૧) સી.આર.પી.સી. હેઠળની સત્તા ત્યારે જ વાપરી શકાય જો અદાલત સંતુષ્ટ હોય કે સમન્સ પાઠવવામાં આવેલા આરોપીને તમામ સંભાવનાઓમાં દોષિત ઠેરવવામાં આવશે?

ઉત્તર

પ. જોકે કલમ ૩૧૯(જ)(બી) સી.આર.પી.સી. હેઠળ ત્યારબાદ જોડવામાં આવેલા આરોપી સાથે એવો વ્યવહાર કરવાનો છે કે જાણે અદાલતે શરૂઆતમાં ગુનાની સંજ્ઞાન લીધી ત્યારે તે આરોપી હોય, તેમ છતાં કલમ ૩૧૯ સી.આર.પી.સી. હેઠળ વ્યક્તિને સમન્સ પાઠવવા માટે જરૂરી સંતોષની માત્રા ચાર્જ ફ્રેમ કરવા માટે જરૂરી હોય તેટલી જ હશે. મૂળ આરોપી અને ત્યારબાદના આરોપીને સમન્સ પાઠવવા માટે સંતોષની માત્રામાં તફાવત એ કારણોસર છે કે મૂળ આરોપી સામે ટ્રાયલ પહેલેથી જ શરૂ થઈ ગઈ હોય શકે છે અને સદર ટ્રાયલ દરમિયાન જ નવા સમન્સ પાઠવવામાં આવેલા આરોપી સામે સામગ્રી જાહેર થાય

છે. આરોપીને નવેસરથી સમન્સ પાઠવવાના પરિણામે ટ્રાયલમાં વિલંબ થશે, તેથી આરોપીને (મૂળ અને ત્યારબાદના) સમન્સ પાઠવવા માટે સંતોષની માત્રા અલગ હોવી જોઈએ.

પ્રશ્ન (પ) -- શું કલમ ૩૧૯ સી.આર.પી.સી. હેઠળની સત્તા એવા વ્યક્તિઓ સુધી વિસ્તરે છે જેમના નામ એફઆઈઆરમાં નથી અથવા જેમના નામ એફઆઈઆરમાં છે પરંતુ ચાર્જશીટ કરવામાં આવી નથી અથવા જેમને ડિસ્ચાર્જ કરવામાં આવ્યા છે?

જવાબ

ક. જે વ્યક્તિનું નામ એફઆઈઆરમાં નથી અથવા એવી વ્યક્તિ જેનું નામ એફઆઈઆરમાં હોવા છતાં ચાર્જશીટ કરવામાં આવી નથી અથવા જે વ્યક્તિને ડિસ્ચાર્જ કરવામાં આવી છે તેને કલમ ૩૧૯ સી.આર.પી.સી. હેઠળ સમન્સ પાઠવી શકાય છે જો પુરાવા પરથી એવું જણાય કે સદર વ્યક્તિની પહેલેથી ટ્રાયલનો સામનો કરી રહેલા આરોપી સાથે ટ્રાયલ ચલાવી શકાય છે. જોકે, જ્યાં સુધી ડિસ્ચાર્જ કરાયેલા આરોપીનો સવાલ છે ત્યાં સુધી તેને નવેસરથી સમન્સ પાઠવતા પહેલા સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૩૦૦ અને ૩૯૮ ની જરૂરિયાતોનું પાલન કરવું આવશ્યક છે.

૩૪. હાલના કેસમાં, હું પ્રશ્ન નંબર ૪ એટલે કે કલમ ૩૧૯ સી.આર.પી.સી. હેઠળની સત્તાનો ઉપયોગ કરવા માટે જરૂરી સંતોષની માત્રા અંગે માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતની ચર્ચા સાથે વધુ સંબંધિત છું.

૩૫. બેંચે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું:—

"૯૩. કલમ ૩૧૯(૧) સી.આર.પી.સી. અદાલતને એવા અન્ય વ્યક્તિઓ સામે આગળ વધવાની સત્તા આપે છે જેઓ ગુનામાં દોષિત જણાય છે, ભલે તેઓ અદાલત સમક્ષ આરોપી ન હોય. "જણાય (એપીયર)" શબ્દનો અર્થ "સમજવામાં સ્પષ્ટ", અથવા "સાબિત" ની નજીકનો વાક્યપ્રયોગ, જે સમાનાર્થી ન હોય તો, તેવો થાય છે. તે સાબિતી કરતા સંભાવનાની ઓછી માત્રા સૂચવે છે.

૯૪. પ્યારે લાલ ભાર્ગવ વિરુદ્ધ રાજસ્થાન રાજ્યમાં, આ અદાલતની ચાર-ન્યાયાધીશોની બેંચ "જણાય" શબ્દના અર્થ સાથે સંબંધિત હતી. અદાલતે ઠરાવ્યું કે "જણાય" શબ્દનો યોગ્ય અર્થ "લાગે છે" એવો છે. તે સાબિતી કરતા સંભાવનાની ઓછી માત્રા સૂચવે છે. રામ સિંહ વિરુદ્ધ રામ નિવાસમાં, આ અદાલતની બે-ન્યાયાધીશોની બેંચે ફરીથી કલમમાં આવતા "જણાય" શબ્દના મહત્વની

તપાસ કરવાની જરૂર પડી હતી. અદાલતે ઠરાવ્યું કે અદાલતને એવું જણાય કે વ્યક્તિએ ગુનો કર્યો છે તે શરતની પરિપૂર્ણતા માટે, અદાલતે અસાધારણ અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરવા સક્ષમ બનાવતા અપવાદરૂપ સંજોગોના અસ્તિત્વ વિશે પોતાને સંતુષ્ટ કરવી જોઈએ. તેથી, અદાલત માટે એ જરૂરી છે કે તે એવા સંતોષ પર પહોંચે કે ફરિયાદપક્ષ વતી રજૂ કરવામાં આવેલા પુરાવા, જો તેનું ખંડન ન કરવામાં આવે તો, કેસમાં આરોપી તરીકે ઉમેરવા માટે માંગવામાં આવેલી વ્યક્તિઓની દોષસિદ્ધિ તરફ દોરી જઈ શકે છે.

૯૫. સંજ્ઞાન લેતી વખતે, અદાલતે જોવાનું હોય છે કે શું આરોપી સામે આગળ વધવા માટે પ્રથમદર્શી કેસ બને છે. કલમ ૩૧૯ સી.આર.પી.સી. હેઠળ, જોકે પ્રથમદર્શી કેસનું પરીક્ષણ સમાન છે, છતાં જરૂરી સંતોષની માત્રા ઘણી કડક છે. આ અદાલતની બે-ન્યાયાધીશોની બેંચે વિકાસ વિરુદ્ધ રાજસ્થાન રાજ્યમાં ઠરાવ્યું હતું કે અદાલતના વસ્તુલક્ષી સંતોષ પર વ્યક્તિની "ધરપકડ" કરી શકાય છે અથવા તેને "સમન્સ" પાઠવી શકાય છે, જેવી કેસની પરિસ્થિતિ હોય, જો પુરાવા પરથી એવું જણાય કે આરોપી

ન હોય તેવી કોઈ પણ વ્યક્તિએ એવો ગુનો કર્યો છે જેના માટે સદર વ્યક્તિની પહેલેથી જ આરોપી તરીકે જોડાયેલ વ્યક્તિઓ સાથે સંયુક્તપણે ટ્રાયલ ચલાવી શકાય.

૯૬. રાજેન્દ્ર સિંહમાં, અદાલતે અવલોકન કર્યું:
(એસ.સી.સી. પાનું ૩૮૮, પેરા ૧૬)

"૧૬. એ નોંધવું જોઈએ કે અદાલતને એવો સંતોષ થવાની જરૂર નથી કે તેણે ગુનો કર્યો છે. તેને માત્ર એવું જણાવવું જોઈએ કે તેણે ગુનો કર્યો છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, પુરાવા પરથી અદાલતને માત્ર એવું જણાવવું જોઈએ કે બીજા કોઈએ ગુનો કર્યો છે, જેથી સદર કોડની કલમ ૩૧૯ હેઠળ અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરી શકાય. તેમ છતાં, તેની પાસે આગળ ન વધવાનો વિવેકાધિકાર છે, કારણ કે વપરાયેલ શબ્દપ્રયોગ 'મે (કરી શકે છે)' છે અને 'શેલ (કરવું જ પડશે)' નથી. વિધાયિકા દેખીતી રીતે તે વિવેકાધિકાર ટ્રાયલ કોર્ટ પર છોડવા માંગતી હતી જેથી તે આ કલમ હેઠળ તેના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરવા સક્ષમ બને. 'જણાય' શબ્દ અદાલત દ્વારા તેની સમક્ષ આવેલા પુરાવાઓ પર મગજનો ઉપયોગ અને પછી કલમ

૩૧૯ સી.આર.પી.સી. હેઠળ આગળ વધવું કે નહીં તે અંગેનો નિર્ણય લેવાનું સૂચવે છે."

૯૭. સરબજીત સિંહ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્યમાં, કલમ ૩૧૯ સી.આર.પી.સી. ના વ્યાપને સમજાવતી વખતે, આ અદાલતની બે-ન્યાયાધીશોની બેંચે અવલોકન કર્યું: (એસ.સી.સી. પાના ૫૪-૫૫, પેરા ૨૧-૨૩)

"૨૧.ઉપરોક્ત હેતુ માટે, અદાલતોએ કડક પરીક્ષણો લાગુ કરવા જરૂરી છે; એક પરીક્ષણ એ છે કે શું રેકૉર્ડ પરના પુરાવા એવા છે કે જે સમન્સ પાઠવવા માટે માંગવામાં આવેલી વ્યક્તિની દોષસિદ્ધિ તરફ વ્યાજબી રીતે દોરી જશે.

૨૨..જ્યારે પ્રથમદર્જી કેસનું પરીક્ષણ ચાર્જ ફ્રેમ કરવાના તબક્કે ગુનાની સંજ્ઞાન લેવા માટે પૂરતું હોઈ શકે છે, ત્યારે અદાલત સંતુષ્ટ હોવી જોઈએ કે ત્યાં મજબૂત શંકા અસ્તિત્વમાં છે. કલમ ૨૨૭ હેઠળ ચાર્જ ફ્રેમ કરતી વખતે, અદાલતે રેકૉર્ડ પરની સમગ્ર સામગ્રી પર વિચાર કરવો જોઈએ જેથી એવો અભિપ્રાય બને કે જો પુરાવાનું

ખંડન ન કરવામાં આવે તો તે દોષસિદ્ધિના ચુકાદા તરફ દોરી જશે.

૨૩. શું કલમ ૩૧૯ હેઠળના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરવાના હેતુ માટે ઉચ્ચ ધોરણ નક્કી કરવું જોઈએ તે પ્રશ્ન છે. આ પ્રશ્નોના જવાબ હકારાત્મકમાં આપવા જોઈએ. જ્યાં સુધી કોઈ વ્યક્તિને વધારાના આરોપી તરીકે સમન્સ પાઠવવા માટે અભિપ્રાય બનાવવાના હેતુ માટે ઉચ્ચ ધોરણ નિર્ધારિત કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી, તેના ઘટકો એટલે કે, (એ) એક અસાધારણ કેસ, અને (બી) અધિકારક્ષેત્રનો જાળવીને ઉપયોગ કરવાનો કેસ, સંતોષાશે નહીં." (ભાર ઉમેરેલ)

૯૯. પૂંદાવન દાસ અને અન્ય વિરુદ્ધ પશ્ચિમ બંગાળ રાજ્ય, એ.આઈ.આર. ૨૦૦૯ એસ.સી. ૧૨૪૮ માં, આ અદાલતની બે-ન્યાયાધીશોની બેંચે સમાન દૃષ્ટિકોણ અપનાવતા અવલોકન કર્યું કે: (એસ.સી.સી. પાનું ૩૩૫, પેરા ૨૫)

"૨૫.....અદાલતે એ ધ્યાનમાં લેવું જરૂરી છે કે શું આવા પુરાવા સમન્સ પાઠવવામાં આવતી વ્યક્તિને

દોષિત ઠેરવવા માટે પૂરતા હશે. કારણ કે કલમ ૩૧૯ સી.આર.પી.સી. હેઠળ સમન્સ જારી કરવાથી 'ડી નોવો' (નવેસરથી) ટ્રાયલ થાય છે અને મોટી સંખ્યામાં સાક્ષીઓની તપાસ કરવામાં આવી હોઈ શકે છે અને તેમની ફરીથી તપાસ ફરિયાદપક્ષને ગુકસાન પહોંચાડી શકે છે અને ટ્રાયલમાં વિલંબ કરી શકે છે, તેથી ટ્રાયલ કોર્ટે આવા વિવેકાધિકારનો ઉપયોગ ખૂબ જ કાળજી અને સૂઝબૂઝથી કરવો જોઈએ."

આવો જ દષ્ટિકોણ આ અદાલત દ્વારા માઈકલ મયાડો અને અન્ય વિરુદ્ધ સેન્ટ્રલ બ્યુરો ઓફ ઇન્વેસ્ટિગેશન અને અન્ય, એ.આઈ.આર. ૨૦૦૦ એસ.સી. ૧૧૨૭ માં પુનરોચ્ચાર કરવામાં આવ્યો છે.

૧૦૦. જોકે, કેસોની એક શ્રેણી છે જેમાં આ અદાલતે સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૨૨૭, ૨૨૮, ૨૩૯, ૨૪૦, ૨૪૧, ૨૪૨ અને ૨૪૫ ની જોગવાઈઓ સાથે કામ કરતી વખતે સતત ઠરાવ્યું છે કે ચાર્જ ફ્રેમ કરવાના તબક્કે અદાલતે એ પ્રશ્ન પર તેના મગજનો ઉપયોગ કરવાનો હોય છે કે શું આરોપી દ્વારા ગુનો કરવામાં આવ્યો હોવાનું માની લેવા માટે કોઈ આધાર છે કે નહીં. અદાલતે જોવાનું હોય

છે કે રેકૉર્ડ પર લાવવામાં આવેલી સામગ્રી આરોપીને ગુના સાથે વ્યાજબી રીતે જોડે છે કે નહીં. બીજું કંઈ વધુ તપાસવાની જરૂર નથી. ઉપર ઉલ્લેખિત જોગવાઈઓ સાથે કામ કરતી વખતે, પ્રથમદર્શી કેસના પરીક્ષણને લાગુ કરવાનું હોય છે. અદાલતે એ શોધવાનું હોય છે કે શું પુરાવા તરીકે રજૂ કરવા માટે ફરિયાદપક્ષ દ્વારા ઓફર કરવામાં આવેલી સામગ્રી અદાલત માટે આરોપી સામે આગળ વધવા માટે પૂરતી છે કે નહીં. (જુઓ: કર્ણાટક રાજ્ય વિરુદ્ધ એલ. મુનિસ્વામી અને અન્ય, એ.આઈ.આર. ૧૯૭૭ એસ.સી. ૧૪૮૯; ઓલ ઈન્ડિયા બેંક ઓફિસર્સ કોન્ફેડરેશન વગેરે વિરુદ્ધ ભારત સંઘ અને અન્ય, એ.આઈ.આર. ૧૯૮૯ એસ.સી. ૨૦૪૫; સ્ત્રી અત્યાચાર વિરોધી પરિષદ વિરુદ્ધ દિલીપ નથુમલ ચોરડિયા, (૧૯૮૯) ૧ એસ.સી.સી. ૭૧૫; મધ્યપ્રદેશ રાજ્ય વિરુદ્ધ ડો. કૃષ્ણ ચંદ્ર સક્સેના, (૧૯૯૬) ૧૧ એસ.સી.સી. ૪૩૯; અને મધ્યપ્રદેશ રાજ્ય વિરુદ્ધ મોહન લાલ સોની, એ.આઈ.આર. ૨૦૦૦ એસ.સી. ૨૫૮૩).

૧૦૧. દિલાવર બાબુ કુરાળે વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય, એ.આઈ.આર. ૨૦૦૨ એસ.સી. ૫૬૪ માં, આ અદાલતે

સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૨૨૭ અને ૨૨૮ ની જોગવાઈઓ સાથે કામ કરતી વખતે, આ અદાલતના અગાઉના ચુકાદા ભારત સંઘ વિરુદ્ધ પ્રફુલ્લ કુમાર સામલ અને અન્ય, એ.આઈ.આર. ૧૯૭૯ એસ.સી. ૩૬૬ પર ખૂબ જ ભારે આધાર રાખ્યો હતો અને ઠરાવ્યું હતું કે ચાર્જ ફ્રેમ કરવાના પ્રશ્ન પર વિચાર કરતી વખતે, અદાલત આરોપી સામે પ્રથમદર્શી કેસ બન્યો છે કે નહીં અને અદાલત સમક્ષ મૂકવામાં આવેલી સામગ્રી આરોપી સામે ગંભીર શંકા જાહેર કરે છે કે કેમ જેનો યોગ્ય ખુલાસો કરવામાં આવ્યો નથી, તે શોધવાના મર્યાદિત હેતુ માટે પુરાવાનું તોલમાપ કરી શકે છે. આવી સ્થિતિમાં, અદાલત ચાર્જ ફ્રેમ કરવામાં અને ટ્રાયલ સાથે આગળ વધવામાં ન્યાયી છે. અદાલતે કેસની વ્યાપક સંભાવનાઓ, પુરાવાની કુલ અસર અને અદાલત સમક્ષ રજૂ કરાયેલા દસ્તાવેજો પર વિચાર કરવાનો હોય છે પરંતુ અદાલતે બાબતના લાભાલાભમાં ઝીણવટભરી તપાસ કરવી જોઈએ નહીં અને પુરાવાનું તોલમાપ એવી રીતે ન કરવું જોઈએ જાણે તે ટ્રાયલ ચલાવી રહી હોય.

૧૦૨. સુરેશ વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય, એ.આઈ.આર.
૨૦૦૧ એસ.સી. ૧૩૭૫ માં, આ અદાલતે નિરંજન સિંહ
કરમ સિંહ પંજાબી વિરુદ્ધ જીતેન્દ્ર ભીમરાજ બિજયા,
એ.આઈ.આર. ૧૯૯૦ એસ.સી. ૧૯૬૨ અને મહારાષ્ટ્ર
રાજ્ય વિરુદ્ધ પ્રિયા શરણ મહારાજ, એ.આઈ.આર.
૧૯૯૭ એસ.સી. ૨૦૪૧ ના અગાઉના ચુકાદાઓની નોંધ
લીધા પછી નીચે મુજબ ઠરાવ્યું:

"૯.....કલમ ૨૨૭ અને ૨૨૮ ના તબક્કે
અદાલતે એ જોવા માટે રેકૉર્ડ પરની સામગ્રી અને
દસ્તાવેજોનું મૂલ્યાંકન કરવું જરૂરી છે કે તેમાંથી ઉભી થતી
હકીકતોને જો તેના મૂળ સ્વરૂપમાં સ્વીકારવામાં આવે તો
તે કથિત ગુનાના તમામ ઘટકોની હાજરી દર્શાવે છે કે કેમ.
અદાલત, આ મર્યાદિત હેતુ માટે, પુરાવાને ચાળી શકે છે
કારણ કે તે પ્રારંભિક તબક્કે પણ ફરિયાદપક્ષ જે કંઈ કહે
છે તેને ઈશ્વરના સત્ય તરીકે સ્વીકારી શકે નહીં જો તે
સામાન્ય જ્ઞાન અથવા કેસની વ્યાપક સંભાવનાઓની
વિરુદ્ધ હોય. તેથી, ચાર્જ ફ્રેમ કરવાના તબક્કે અદાલતે
સામગ્રી પર એ જોવા માટે વિચાર કરવાનો હોય છે કે શું
એવું માની લેવા માટે આધાર છે કે આરોપીએ ગુનો કર્યો છે

અથવા તેને સામે આગળ વધવા માટે પૂરતો આધાર નથી અને તે નિષ્કર્ષ પર આવવાના હેતુ માટે નથી કે તે દોષસિદ્ધિ તરફ દોરી જાય તેવી સંભાવના નથી." (ભાર ઉમેરેલ)

૧૦૩. તેવી જ રીતે બિહાર રાજ્ય વિરુદ્ધ રમેશ સિંહ, એ.આઈ.આર. ૧૯૭૭ એસ.સી. ૨૦૧૮ માં, આ મુદ્દા સાથે કામ કરતી વખતે, આ અદાલતે ઠરાવ્યું:

".....જો પુરાવા જે પ્રોસીક્યુટર આરોપીનો દોષ સાબિત કરવા માટે રજૂ કરવા માંગે છે તેને ઊલટતપાસમાં પડકારવામાં આવે અથવા બચાવપક્ષના પુરાવા દ્વારા ખંડન કરવામાં આવે તે પહેલાં જો સંપૂર્ણ રીતે સ્વીકારવામાં આવે, છતાં જો તે દર્શાવી શકતા નથી કે આરોપીએ ગુનો કર્યો છે, તો ટ્રાયલ સાથે આગળ વધવા માટે કોઈ પૂરતો આધાર રહેશે નહીં....."

૧૦૪. પલાનીસામી ગૌન્ડર અને અન્ય વિરુદ્ધ સ્ટેટ, રિપ્રેઝન્ટેડ બાય ઇન્સ્પેક્ટર ઓફ પોલીસ, (૨૦૦૫) ૧૨ એસ.સી.સી. ૩૨૭ માં, આ અદાલતે માત્ર ફિશિંગ ઇન્કવાયરી કરવા માટે કલમ ૩૧૯ સી.આર.પી.સી.

હેઠળની સત્તાનો ઉપયોગ કરવાની પ્રથાને વખોડી કાઢી હતી, કારણ કે તે કેસમાં, ટ્રાયલ કોર્ટે માત્ર વાસ્તવિક સત્ય શોધવા માટે સદર સત્તાનો ઉપયોગ કર્યો હતો, જોકે અદાલત દ્વારા સમન્સ પાઠવવામાં આવેલી વ્યક્તિ સામે આગળ વધવા માટે કોઈ માન્ય આધાર ન હતો.

૧૦૫. કલમ ૩૧૯ સી.આર.પી.સી. હેઠળની સત્તા એ વિવેકાધીન અને અસાધારણ સત્તા છે. તેનો ઉપયોગ જાળવીને અને માત્ર એવા કિસ્સાઓમાં જ કરવાનો છે જ્યાં કેસના સંજોગો તેમ કરવાની ખાતરી આપતા હોય. તેનો ઉપયોગ માત્ર એટલા માટે કરવાનો નથી કારણ કે મેજિસ્ટ્રેટ અથવા સેશન્સ જજ એવો અભિપ્રાય ધરાવે છે કે અન્ય કોઈ વ્યક્તિ પણ તે ગુનો કરવામાં દોષિત હોઈ શકે છે. માત્ર જ્યાં અદાલત સમક્ષ રજૂ કરાયેલા પુરાવાઓમાંથી વ્યક્તિ વિરુદ્ધ મજબૂત અને સચોટ પુરાવા મળે ત્યારે જ આવી સત્તાનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ અને કેઝ્યુઅલ અને ઘાતકી રીતે નહીં.

૧૦૬. આમ, અમે ઠરાવીએ છીએ કે જોકે અદાલત સમક્ષ રજૂ કરાયેલા પુરાવાઓમાંથી, જે જરૂરી નથી કે ઊલટતપાસની એરણ પર ચકાસાયેલા હોય, માત્ર એક

પ્રથમદર્શી કેસ સ્થાપિત કરવાનો હોય છે, છતાં તે તેની સંડોવણીની માત્ર સંભાવના કરતા ઘણો મજબૂત પુરાવો માંગે છે. જે પરીક્ષણ લાગુ કરવાનું છે તે ચાર્જ ફ્રેમ કરતી વખતે ઉપયોગમાં લેવાતા પ્રથમદર્શી કેસ કરતા વધુ છે, પરંતુ એવા સંતોષથી ઓછું છે કે જો પુરાવાનું ખંડન ન કરવામાં આવે તો તે દોષસિદ્ધિ તરફ દોરી જશે. આવા સંતોષની ગેરહાજરીમાં, અદાલતે કલમ ૩૧૯ સી.આર.પી.સી. હેઠળની સત્તા વાપરવાનું ટાળવું જોઈએ. કલમ ૩૧૯ સી.આર.પી.સી. માં 'જો પુરાવા પરથી એવું જણાય કે આરોપી ન હોય તેવી કોઈપણ વ્યક્તિએ કોઈપણ ગુનો કર્યો છે' પૂરી પાડવાનો હેતુ "જેના માટે સદર વ્યક્તિની આરોપી સાથે સંયુક્તપણે ટ્રાયલ ચલાવી શકાય" શબ્દો પરથી સ્પષ્ટ છે. વપરાયેલ શબ્દો "જેના માટે સદર વ્યક્તિને દોષિત ઠેરવી શકાય" એવા નથી. તેથી, કલમ ૩૧૯ સી.આર.પી.સી. હેઠળ કામ કરતી અદાલત પાસે આરોપીના દોષ વિશે કોઈ અભિપ્રાય બાંધવા માટે કોઈ અવકાશ નથી."

૩૬. કલમ ૩૧૯ હેઠળ સત્તાનો ઉપયોગ કરી શકાય તેવી પરિસ્થિતિઓ અંગેના પ્રશ્ન નંબર ૫ નો જવાબ આપતા:- એફઆઈઆરમાં નામ ન હોય,

એફઆઈઆરમાં નામ હોય પણ ચાર્જશીટ ન થઈ હોય અથવા ડિસ્ચાર્જ કરવામાં આવ્યા હોય.

"૧૦૭. જોગીન્દર સિંહ અને અન્ય વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય અને અન્ય, એ.આઈ.આર. ૧૯૭૯ એસ.સી. ૩૩૯ માં, આ અદાલતની ત્રણ-ન્યાયાધીશોની બેંચે ઠરાવ્યું હતું કે જ્યાં સુધી એવી દલીલનો સવાલ છે કે કલમ ૩૧૯ સી.આર.પી.સી. માં આવતા "કોઈપણ વ્યક્તિ કે જે આરોપી નથી" વાક્યપ્રયોગ તેની કામગીરીમાંથી એવા આરોપીને બાકાત રાખે છે જેને પોલીસ દ્વારા કલમ ૧૬૯ સી.આર.પી.સી. હેઠળ મુક્ત કરવામાં આવ્યો છે અને તેને ચાર્જશીટની કોલમ ૨ માં દર્શાવવામાં આવ્યો છે, તો સદર દલીલને માત્ર નકારી કાઢવી જોઈએ. સદર અભિવ્યક્તિ સ્પષ્ટપણે એવી કોઈપણ વ્યક્તિને આવરી લે છે જેની અદાલત દ્વારા પહેલેથી જ ટ્રાયલ ચલાવવામાં આવી રહી નથી અને કલમ ૩૧૯(૧) સી.આર.પી.સી. જેવી જોગવાઈ ઘડવાનો હેતુ સ્પષ્ટપણે દર્શાવે છે કે જે વ્યક્તિઓને પોલીસ દ્વારા તપાસ દરમિયાન પડતા મૂકવામાં આવ્યા હોય પરંતુ જેની સામે ગુનામાં તેમની

સંડોવણી દર્શાવતા પુરાવા ફોજદારી અદાલત સમક્ષ આવે છે, તેમનો પણ સદર અભિવ્યક્તિમાં સમાવેશ થાય છે.

૧૦૮. અંજુ ચૌધરી વિરુદ્ધ યુ.પી. રાજ્ય અને અન્ય, (૨૦૧૩) ૬ એસ.સી.સી. ૩૮૪ માં, આ અદાલતની બે-ન્યાયાધીશોની બેંચે ઠરાવ્યું હતું કે એવા કિસ્સાઓમાં પણ જ્યાં અદાલતમાં કલમ ૧૭૩(૨) સી.આર.પી.સી. હેઠળ અહેવાલ ફાઈલ કરવામાં આવે છે અને તપાસમાં કોઈ વ્યક્તિનું નામ કોલમ ૨ માં નોંધાય છે, અથવા તે વ્યક્તિને આરોપી તરીકે બિલકુલ નામ આપવામાં આવ્યું નથી, તો અદાલત કલમ ૩૧૯ સી.આર.પી.સી. હેઠળ તેનામાં નિહિત સત્તાઓના ઉપયોગમાં સદર વ્યક્તિને આરોપી તરીકે સમન્સ પાઠવી શકે છે અને સમન્સ પાઠવવાના તે તબક્કે પણ કાયદા હેઠળ કોઈ સુનાવણીની કલ્પના કરવામાં આવી નથી.

૧૦૯. સુમન વિરુદ્ધ રાજસ્થાન રાજ્ય અને અન્ય, એ.આઈ.આર. ૨૦૧૦ એસ.સી. ૫૧૮ માં, આ અદાલતની બે-ન્યાયાધીશોની બેંચે અવલોકન કર્યું કે

"૧૭.....આ પેટા-કલમની ભાષામાં એવું કંઈ નથી કે જેના પરથી એવું અનુમાન કરી શકાય કે જે વ્યક્તિનું નામ એફઆઈઆર અથવા ફરિયાદમાં છે, પરંતુ જેની સામે પોલીસ દ્વારા ચાર્જશીટ ફાઈલ કરવામાં આવી નથી, તેની સામે આગળ વધી શકાતું નથી ભલે ગુનાની કોઈ તપાસ અથવા ટ્રાયલ દરમિયાન અદાલતને જણાય કે સદર વ્યક્તિએ ગુનો કર્યો છે જેના માટે તેની અન્ય આરોપીઓ સાથે સંયુક્તપણે ટ્રાયલ ચલાવી શકાય."

૧૧૦. લાલ સુરજ (ઉપર મુજબ) માં, બે-ન્યાયાધીશોની બેંચે ઠરાવ્યું કે તે કાયદાકીય દરખાસ્તમાં કોઈ વિવાદ નથી કે જો કોઈ વ્યક્તિની સામે ચાર્જશીટ ન કરવામાં આવી હોય તો પણ તે કલમ ૩૧૯ સી.આર.પી.સી. માં સમાવિષ્ટ આવી વ્યક્તિના વર્ણનના દાયરામાં આવી શકે છે. આવો જ દષ્ટિકોણ લોક રામ (ઉપર મુજબ) માં લેવામાં આવ્યો હતો, જેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે જે વ્યક્તિનું શરૂઆતમાં એફઆઈઆરમાં આરોપી તરીકે નામ હતું પરંતુ જેની સામે ચાર્જશીટ કરવામાં આવી ન હતી, તેને પણ ટ્રાયલનો સામનો કરવા માટે ઉમેરી શકાય છે.

૧૧૧. ધરમ પાલ (સીબી) માં બંધારણીય બેંચે પણ ઠરાવ્યું છે કે સેશન્સ કોર્ટ તેનું મૂળ અધિકારક્ષેત્ર પણ વાપરી શકે છે અને જો કોઈ વ્યક્તિનું નામ ચાર્જશીટની કોલમ ૨ માં હોય, તો તેને આરોપી તરીકે સમન્સ પાઠવી શકે છે, એકવાર કેસ તેને કમિટ કરવામાં આવે તે પછી. તેનો અર્થ એ છે કે જે વ્યક્તિનું નામ એફઆઈઆર અથવા ચાર્જશીટમાં પણ દેખાતું નથી અથવા જેનું નામ એફઆઈઆરમાં દેખાય છે અને ચાર્જશીટના મુખ્ય ભાગમાં નથી પરંતુ કોલમ ૨ માં છે અને જેને કલમ ૧૮૩ સી.આર.પી.સી. હેઠળની સત્તાઓના ઉપયોગમાં આરોપી તરીકે સમન્સ પાઠવવામાં આવ્યા નથી, તેને હજુ પણ અદાલત દ્વારા સમન્સ પાઠવી શકાય છે, જો અદાલત સંતુષ્ટ હોય કે સદર કાયદાકીય જોગવાઈઓમાં આપેલી શરતો પૂર્ણ થાય છે.

૧૧૨. જોકે, ડિસ્ચાર્જ કરાયેલી વ્યક્તિના સંબંધમાં મોટો તફાવત છે. જે વ્યક્તિને ડિસ્ચાર્જ કરવામાં આવી છે તે એવી વ્યક્તિ કરતા અલગ સ્તર પર છે જેની ક્યારેય તપાસ કરવામાં આવી ન હતી અથવા જો તપાસ કરવામાં આવી હોય, તો તેની સામે ચાર્જશીટ કરવામાં આવી ન

હતી. આવી વ્યક્તિએ અદાલત સમક્ષ તપાસના તબક્કાનો સામનો કર્યો હોય છે અને તપાસ દરમિયાન એકત્રિત કરવામાં આવેલી સામગ્રીની ન્યાયિક તપાસ પછી; અદાલત એ નિષ્કર્ષ પર આવી હોય છે કે સદર વ્યક્તિ સામે આગળ વધવા માટે પ્રથમદર્શી કેસ પણ નથી. સામાન્ય રીતે, ટ્રાયલમાં પુરાવાનો તબક્કો માત્ર તપાસ દરમિયાન એકત્રિત કરવામાં આવેલી સામગ્રીને સાબિત કરવાનો હોય છે અને તેથી, ડિસ્ચાર્જ કરાયેલી વ્યક્તિ સામે અસ્તિત્વમાં રહેલી સામગ્રીમાં ઘણો ફેરફાર થતો નથી. તેથી, આવી સત્તા વાપરવા માટે ફરજિયાત સંજોગો અસ્તિત્વમાં હોવા જોઈએ. અદાલતે ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ કે સાક્ષી જ્યારે ડિસ્ચાર્જ કરાયેલી વ્યક્તિ વિરુદ્ધ પુરાવા આપે છે, ત્યારે તે માત્ર બદલો લેવા માટે અથવા કોઈના કહેવાથી અથવા આવા અન્ય બાહ્ય કારણોસર તેનું નામ આપી રહ્યો નથી. અદાલતે આવા પુરાવાઓ સાથે વ્યવહાર કરવામાં સાવધ રહેવું જોઈએ અને અનાજમાંથી ફોતરાં અલગ કરવાનો પ્રયાસ કરવો જોઈએ. જો પુરાવાની આવી કાળજીપૂર્વક તપાસ કર્યા પછી, અદાલતનો એવો અભિપ્રાય હોય કે ડિસ્ચાર્જ

કરાયેલી વ્યક્તિ સામે આગળ વધવા માટે પુરાવા અસ્તિત્વમાં છે, તો તે પગલાં લઈ શકે છે પરંતુ માત્ર કલમ ૩૯૮ સી.આર.પી.સી. મુજબ જ, કલમ ૩૧૯ સી.આર.પી.સી. ની જોગવાઈનો સીધો આશરો લીધા વિના.

૧૧૩. સોહન લાલ અને અન્ય વિરુદ્ધ રાજસ્થાન રાજ્ય, (૧૯૯૦) ૪ એસ.સી.સી. ૫૮૦ માં, આ અદાલતની બે-ન્યાયાધીશોની બેંચે ઠરાવ્યું કે એકવાર આરોપી ડિસ્ચાર્જ થઈ જાય પછી, કલમ ૩૯૮ સી.આર.પી.સી. હેઠળ કલ્પના કરાયેલી તપાસની પ્રક્રિયાને કલમ ૩૧૯ સી.આર.પી.સી. હેઠળની પ્રક્રિયા દ્વારા અવગણી શકાય નહીં.

૧૧૪. મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશન ઓફ દિલ્હી વિરુદ્ધ રામ કિશન રોહતગી અને અન્ય, એ.આઈ.આર. ૧૯૮૩ એસ.સી. ૬૭ માં, આ અદાલતે ઠરાવ્યું કે:

"૧૯....જો ફરિયાદપક્ષ કોઈપણ તબક્કે એવા પુરાવા રજૂ કરી શકે જે અદાલતને સંતોષે કે જેમને આરોપી તરીકે જોડવામાં આવ્યા નથી અથવા જેની સામે કાર્યવાહી રદ

કરવામાં આવી છે, તેઓએ પણ ગુનો કર્યો છે, તો અદાલત કલમ ૩૧૯ સી.આર.પી.સી. હેઠળ તેમની સામે સંજ્ઞાન લઈ શકે છે અને અન્ય આરોપીઓ સાથે તેમની ટ્રાયલ ચલાવી શકે છે."

૧૧૫. કલમ ૩૯૮ સી.આર.પી.સી. હેઠળની સત્તા રિવિઝનલ સત્તાની પ્રકૃતિની છે જેનો ઉપયોગ માત્ર હાઈકોર્ટ અથવા સેશન્સ જજ દ્વારા જ કરી શકાય છે, જેવી કેસની સ્થિતિ હોય. કલમ ૩૦૦ (૫) સી.આર.પી.સી. મુજબ, કલમ ૨૫૮ સી.આર.પી.સી. હેઠળ ડિસ્ચાર્જ કરાયેલ વ્યક્તિની તે જ ગુના માટે ફરીથી ટ્રાયલ ચલાવવામાં આવશે નહીં સિવાય કે જે અદાલત દ્વારા તેને ડિસ્ચાર્જ કરવામાં આવ્યો હોય અથવા અન્ય કોઈ અદાલત કે જેની તે પ્રથમ ઉદ્દેશિત અદાલત તાબેદાર હોય તેની સંમતિથી. વધુમાં, કલમ ૩૯૮ સી.આર.પી.સી. પૂરી પાડે છે કે હાઈકોર્ટ અથવા સેશન્સ જજ ચીફ જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટને પોતે અથવા તેના તાબેદાર કોઈપણ મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા એવી કોઈપણ વ્યક્તિ સામે કેસની તપાસ કરવા માટે નિર્દેશ આપી શકે છે જે પહેલાથી જ ડિસ્ચાર્જ થઈ ગઈ છે. આ બંને જોગવાઈઓ

કોઈપણ વ્યક્તિ કે જે પહેલાથી જ ડિસ્ચાર્જ થઈ ગઈ છે,
જો તેની સામે કઈક પુરાવા જણાય તો તેને ફરીથી
ટ્રાયલનો સામનો કરવા કહેતા પહેલા તપાસ કરવાની
કલ્પના કરે છે. અગાઉ ઠરાવ્યા મુજબ, કલમ ૩૧૯
સી.આર.પી.સી. નો ઉપયોગ તપાસના તબક્કે પણ કરી
શકાય છે. અમને એવું કોઈ કારણ દેખાતું નથી કે શા માટે
કલમ ૩૦૦(પ) સી.આર.પી.સી. અને કલમ ૩૯૮
સી.આર.પી.સી. દ્વારા કલ્પના કરાયેલી તપાસ કલમ
૩૧૯ સી.આર.પી.સી. હેઠળની તપાસ ન હોઈ શકે. તે
મુજબ, ડિસ્ચાર્જ કરાયેલી વ્યક્તિને ફરીથી આરોપી તરીકે
જોડી શકાય છે પરંતુ માત્ર કલમ ૩૦૦(પ) અને ૩૯૮
સી.આર.પી.સી. દ્વારા કલ્પના કરાયેલી તપાસ પછી જ.
જો આવી તપાસ દરમિયાન અથવા પછી, સદર વ્યક્તિ
સામે પુરાવા જણાય, તો કલમ ૩૧૯ સી.આર.પી.સી.
હેઠળની સત્તા વાપરી શકાય છે. અમે સ્પષ્ટ કરી શકીએ
છીએ કે કલમ ૩૧૯ સી.આર.પી.સી. હેઠળનો 'ટ્રાયલ'
શબ્દ ઉપરોક્ત જોગવાઈઓના આધારે ઝાંખો પડી જશે
અને ડિસ્ચાર્જ કરાયેલી વ્યક્તિનો સવાલ છે ત્યાં સુધી
તેનો ઉપયોગ કરી શકાશે નહીં, પરંતુ તેથી વધુ નહીં.

૧૧૬. આમ, તે સ્પષ્ટ છે કે કલમ ૩૧૯ સી.આર.પી.સી. હેઠળની સત્તાનો ઉપયોગ એવી વ્યક્તિ સામે કરી શકાય છે જેની તપાસ કરવામાં આવી નથી, અથવા ચાર્જશીટની કોલમ ૨ માં મૂકવામાં આવેલી વ્યક્તિ અને જેની સામે સંજ્ઞાન લેવામાં આવ્યું નથી, અથવા જે વ્યક્તિને ડિસ્ચાર્જ કરવામાં આવી છે. જોકે, ડિસ્ચાર્જ કરાયેલી વ્યક્તિના સંબંધમાં, કલમ ૩૦૦(૫) સાથે વંચાતી કલમ ૩૯૮ સી.આર.પી.સી. ની જોગવાઈઓનો આશરો લીધા વિના તેની સામે કલમ ૩૧૯ સી.આર.પી.સી. હેઠળ સીધી કોઈ કાર્યવાહી શરૂ કરી શકાતી નથી."

૩૭. બાબુ ભીમભાઈ બોખિરિયા અને અન્ય વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય અને અન્ય એ.આઈ.આર. (૨૦૧૪) એસ.સી. ૨૨૨૮ ના કેસમાં, માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે પેરાગ્રાફ નંબર ૯ માં નીચે મુજબના અવલોકનો કર્યા:—

"૯. સદર કોડની કલમ ૩૧૯ ટ્રાયલ કોર્ટને એ શોધવાની સત્તા આપે છે કે શું જે વ્યક્તિને આરોપી તરીકે જોડવી જોઈતી હતી તે વ્યક્તિ તપાસ એજન્સી દ્વારા ભૂલથી રહી ગઈ છે અથવા જાણી જોઈને બાકાત રાખવામાં આવી છે અને તે સંતોષ ટ્રાયલ દરમિયાન રજૂ કરવામાં આવેલા પુરાવાઓના આધારે મેળવવાનો હોય છે. સદર કોડની

કલમ ૩૧૯ હેઠળની સત્તા વાપરવા માટેના સંતોષની
માત્રા પર, આ અદાલતે અવલોકન કર્યું કે ભલે પ્રથમદર્શી
કેસ બન્યો હોવાનું પરીક્ષણ સમાન છે જ્યારે ગુનાની
સંજ્ઞાન લેવામાં આવે અને પ્રોસેસ ઈશ્યુ કરવામાં આવે,
પરંતુ કલમ ૩૧૯ હેઠળ સંતોષની માત્રા ઘણી ઉચ્ચ છે."

૩૮. હું રાજેન્દ્ર સિંહ વિરુદ્ધ યુ.પી. રાજ્ય અને અન્ય એ.આઈ.આર. ૨૦૦૭
એસ.સી. ૨૭૮૬ ના કેસમાં માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતના ચુકાદાને પણ ટાંકી
શકું છું, વિશેષ કરીને માનનીય પી.કે. બાલસુબ્રમણ્યમ, જે. ના અવલોકનો,
જેઓ માનનીય જી.પી. માથુર, જે. ના તર્ક અને નિષ્કર્ષ સાથે સહમત હતા પરંતુ
એક અલગ ચુકાદા દ્વારા.

"૧૫. કલમ ૩૧૯(૧), જે આપણા હેતુ માટે સુસંગત છે
તે વંચાય છે:

"૩૧૯. ગુનામાં દોષિત જણાતી અન્ય વ્યક્તિઓ સામે
આગળ વધવાની સત્તા. – (૧) જ્યાં, ગુનાની કોઈપણ
તપાસ અથવા ટ્રાયલ દરમિયાન, પુરાવા પરથી એવું
જણાય છે કે આરોપી ન હોય તેવી કોઈપણ વ્યક્તિએ
એવો કોઈ ગુનો કર્યો છે જેના માટે સદર વ્યક્તિની આરોપી
સાથે સંયુક્તપણે ટ્રાયલ ચલાવી શકાય, ત્યાં અદાલત

એવી વ્યક્તિ સામે તે ગુના માટે આગળ વધી શકે છે જે તેણે કર્યો હોય તેવું જણાય છે."

જેમ હું જોઉં છું તેમ, શબ્દો સાદા છે અને અર્થ સ્પષ્ટ છે. જ્યારે તપાસ અથવા ટ્રાયલ દરમિયાન, પુરાવા પરથી અદાલતને એવું જણાય કે આરોપી તરીકે ન જોડાયેલ વ્યક્તિએ એવો કોઈ ગુનો કર્યો હોય તેવું જણાય છે જેના માટે સદર વ્યક્તિની આરોપી સાથે સંયુક્તપણે ટ્રાયલ ચલાવી શકાય, તો અદાલત સદર વ્યક્તિ સામે આગળ વધી શકે છે. ચોક્કસપણે, પુરાવા પરથી અદાલતને એવું જણાવવું જોઈએ કે આરોપી તરીકે ન જોડાયેલ કોઈ વ્યક્તિએ ગુનો કર્યો હોય તેવું જણાય છે. એ નોંધવું જોઈએ કે અદાલતને એવો સંતોષ થવાની જરૂર નથી કે તેણે ગુનો કર્યો છે. તેને માત્ર એવું જણાવવું જોઈએ કે તેણે ગુનો કર્યો છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, પુરાવા પરથી અદાલતને માત્ર એવું જણાવવું જોઈએ કે બીજા કોઈએ ગુનો કર્યો છે, જેથી સદર કોડની કલમ ૩૧૯ હેઠળ અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરી શકાય. તેમ છતાં, તેની પાસે આગળ ન વધવાનો વિવેકાધિકાર છે, કારણ કે વપરાયેલ શબ્દપ્રયોગ 'મે (કરી શકે છે)' છે અને 'શેલ

(કરવું જ પડશે)' નથી. વિધાયિકા દેખીતી રીતે તે વિવેકાધિકાર ટ્રાયલ કોર્ટ પર છોડવા માંગતી હતી જેથી તે આ કલમ હેઠળ તેના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરવા સક્ષમ બને. 'જણાય' શબ્દ અદાલત દ્વારા તેની સમક્ષ આવેલા પુરાવાઓ પર મગજનો ઉપયોગ અને પછી કલમ ૩૧૯ સી.આર.પી.સી. હેઠળ આગળ વધવું કે નહીં તે અંગેનો નિર્ણય લેવાનું સૂચવે છે. ખૂબ જ આદર સાથે, મને સદર સત્તાને અસાધારણ સત્તા તરીકે વર્ણવવાનું અથવા તેનો ઉપયોગ માત્ર ત્યારે જ કરવાનું મર્યાદિત કરવાનું કોઈ કારણ દેખાતું નથી જ્યારે અન્ય કોઈ વ્યક્તિ કે જેની સામે કાર્યવાહી કરવામાં આવી નથી તેની સામે સંજ્ઞાન લેવા માટે ફરજિયાત કારણો અસ્તિત્વમાં હોય. છેવટે, કલમ અદાલતને માત્ર એ સુનિશ્ચિત કરવાની સત્તા આપે છે કે ગુનાના કમિશનમાં દેખીતી રીતે સંડોવાયેલ તમામ લોકોની સંયુક્તપણે ટ્રાયલ ચલાવવામાં આવે અને કોઈ રહી ન જાય. મને પીડિત અને સમાજને ન્યાય આપવા માટે અદાલતની આ સત્તામાં કાપ મૂકવાનું કોઈ કારણ દેખાતું નથી. મને એવું જણાય છે કે કલમ ૩૧૯ સી.આર.પી.સી. ની શરતો મુજબ વ્યક્તિ સામે આગળ

વધવું કે નહીં તે નક્કી કરવાનું ન્યાયિક રીતે તાલીમબદ્ધ અદાલતના ન્યાયિક વિવેકાધિકાર પર છોડવામાં આવ્યું છે."

૧૬. મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશન ઓફ દિલ્હી વિરુદ્ધ રામ કિશન રોહતગી અને અન્ય ((૧૯૮૩) ૧ એસ.સી.સી. ૧) નો નિર્ણય જેમાં સત્તાને અસાધારણ સત્તા તરીકે વર્ણવવામાં આવી હતી જેનો ઉપયોગ ખૂબ જ જાળવીને અને માત્ર ત્યારે જ કરવાનો હતો જો ફરજિયાત કારણો અસ્તિત્વમાં હોય, તે તેની પોતાની વિશિષ્ટ હકીકતો પર આધારિત હતો. સદર નિર્ણયમાં સમાવિષ્ટ વ્યાપક વિધાનને સંદર્ભની બહાર સમજી શકાય નહીં. તે એવો કેસ હતો જ્યાં શરૂઆતમાં આરોપી તરીકે જોડાયેલા અમુક વ્યક્તિઓ સામેની કાર્યવાહી જ રદ કરવામાં આવી હતી. પરંતુ, ત્યારબાદ પુરાવા પરથી અદાલતને જણાયું હતું કે તેમાંથી કેટલાકને સદર કોડની કલમ ૩૧૯ હેઠળ સત્તાના ઉપયોગમાં આરોપી તરીકે ટ્રાયલ ચલાવવાની જરૂર છે. આ અદાલતે તે સંદર્ભમાં જોગીન્દર સિંહ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય ((૧૯૭૯) ૨ એસ.સી.આર. ૩૦૬) ને ટાંકીને ઠરાવ્યું કે જો ફરિયાદપક્ષ કોઈપણ તબક્કે એવા પુરાવા

રજૂ કરી શકે જે અદાલતને સંતોષે કે અન્ય આરોપીઓ અથવા જેમને આરોપી તરીકે જોડવામાં આવ્યા નથી જેની સામે કાર્યવાહી રદ કરવામાં આવી છે, તેઓએ પણ ગુનો કર્યો છે, તો અદાલત તેમની સામે સંજ્ઞાન લઈ શકે છે અને અન્ય આરોપીઓ સાથે તેમની ટ્રાયલ ચલાવી શકે છે. આ અદાલતે આમ આવા કિસ્સામાં પણ સદર કોડની કલમ ૩૧૯ નો ઉપયોગ કરવાની અદાલતની સત્તાને યથાવત રાખી હતી. તેમના લોર્ડશિપ્સે પછી ઉમેર્યું:

"પરંતુ, અમે ઉતાવળમાં ઉમેરીશું કે આ ખરેખર અસાધારણ સત્તા છે જે અદાલતને આપવામાં આવી છે અને તેનો ઉપયોગ ખૂબ જ જાળવીને કરવો જોઈએ અને માત્ર ત્યારે જ જ્યારે અન્ય વ્યક્તિ સામે કાર્યવાહી કરવા માટે ફરજિયાત કારણો અસ્તિત્વમાં હોય જેની સામે કાર્યવાહી કરવામાં આવી નથી."

આદર સાથે, હું આ વાક્યને એવા કિસ્સામાં કલમ ૩૧૯ સી.આર.પી.સી. હેઠળની સત્તાના ઉપયોગ સાથે સંબંધિત તરીકે સમજું છું જ્યાં જે વ્યક્તિને આરોપી બનાવવાની માંગ કરવામાં આવી છે તેની સામેની ફરિયાદ અગાઉ અદાલત દ્વારા રદ કરવામાં આવી હતી,

પરંતુ હજુ પણ તેને કલમ ૩૧૯ સી.આર.પી.સી.
હેઠળની સત્તાના ઉપયોગમાં સંડોવવાની છે.

૧૭. આ અવલોકનોએ કમનસીબે કેટલાક નિર્ણયોમાં
આ અભિવ્યક્તિઓનો ઉપયોગ કરવામાં દોરી છે, એવા
કિસ્સાઓમાં પણ જ્યાં ચાર્જ અગાઉ રદ કરવામાં આવ્યો
નથી અને કલમ ૩૧૯ સી.આર.પી.સી. મુજબ કાર્યવાહી
કરવામાં આવી છે. આદર સાથે, મને એવું જણાય છે કે
અદાલતની સત્તાને આવી સાંકડી કરવા માટે કોઈ આધાર
નથી. છેવટે, સત્તાધિકારીને જે હકીકતો પર અવલોકનો
કરવામાં આવ્યા છે તેના સંદર્ભમાં સમજવા જોઈએ.
નિર્ણયનો રેશિયો સામાન્ય રીતે 'સેકન્ડમ સબ્જેક્ટમ
મટેરિયમ' હોય છે.

૧૮. ક્વિન વિરુદ્ધ લીધમ (૧૯૦૧) એસી ૪૯૫ માં,
ઈર્લ ઓફ હાલ્સબરી એલ.સી. એ જણાવ્યું:

".. કે દરેક ચુકાદાને સાબિત થયેલી, અથવા સાબિત
થયેલી માની લેવામાં આવેલી વિશિષ્ટ હકીકતોને લાગુ
પડતા તરીકે વાંચવા જોઈએ, કારણ કે ત્યાં જે
અભિવ્યક્તિઓની સામાન્યતા જોવા મળે છે તે સમગ્ર

કાયદાના વિવરણ તરીકે અભિપ્રેત નથી, પરંતુ તે કેસની વિશિષ્ટ હકીકતો દ્વારા સંચાલિત અને મર્યાદિત છે જેમાં આવી અભિવ્યક્તિઓ જોવા મળે છે. બીજું એ છે કે કેસ માત્ર તે બાબત માટે સત્તાધિકારી છે જે તે વાસ્તવમાં નક્કી કરે છે."

ઉપરોક્ત ઉક્તિ, પ્રથમ દરખાસ્તના સંબંધમાં, પ્રિવી કાઉન્સિલ દ્વારા પંજાબ કો-ઓપરેટિવ બેંક લિ. વિરુદ્ધ ઈન્કમ ટેક્સ કમિશનર, લાહોર (એ.આઈ.આર. ૧૯૪૦ પીસી ૨૩૦) માં અપનાવવામાં આવી હતી.

૧૯. સદર કોડની કલમ ૩૧૯ હેઠળની સત્તા અદાલતને એ સુનિશ્ચિત કરવા માટે આપવામાં આવી છે કે ગુનાના તમામ દોષિતોને પકડીને સમાજને ન્યાય મળે. ફોજદારી ન્યાય પ્રણાલીના હેતુઓ અને ઉદ્દેશ્યો પૈકી એક સામાજિક વ્યવસ્થા જાળવવાનો છે. તે સંદર્ભમાં એ સુનિશ્ચિત કરવું જરૂરી છે કે જે કોઈ પણ દોષિત જણાય તે તે દોષના સંબંધમાં યોગ્ય ટ્રાયલમાંથી છટકી ન જાય. ગુનાના પીડિતને ન્યાય આપવાની ફરજ પણ છે. તેની માન્યતામાં જ સદર કોડ દ્વારા આ કલમ દ્વારા નિર્ધારિત સંજોગોમાં આરોપી તરીકે ન જોડાયેલ અન્ય વ્યક્તિઓ

સામે આગળ વધવાની સત્તા અદાલતને ખાસ આપવામાં આવી છે. તે ગુનાના તમામ દોષિતોને પકડવા માટેની અદાલતની સમાજ પ્રત્યેની જવાબદારી નિભાવવા માટે સક્ષમ બનાવતી એક હિતકારી સત્તા છે.

૨૦. કલમ ૩૧૯ સી.આર.પી.સી. હેઠળની સત્તાનો ઉપયોગ, મારા મતે, તેની સમક્ષ આવતા પુરાવાઓના આધારે ગુનાની ટ્રાયલ ચલાવતી અદાલત પર છોડવામાં આવ્યો છે. અદાલત કલમ ૩૧૯ સી.આર.પી.સી. હેઠળની સત્તાના ઉપયોગ માટેની પૂર્વશરતથી સંતુષ્ટ હોવી જોઈએ. એવું માની લેવાનું કોઈ કારણ નથી કે કાયદામાં તાલીમબદ્ધ અદાલત જોગવાઈની મર્યાદામાં રહીને સત્તાનો ઉપયોગ કરશે નહીં અને નક્કી કરશે કે તે સદર વ્યક્તિ સામે આગળ વધી શકે છે કે નહીં. તેને અસાધારણ કહીને અથવા તે માત્ર અપવાદરૂપ સંજોગોમાં જ વાપરવામાં આવશે તેમ કહીને તે સત્તા અને વિવેકાધિકારને બેડીઓ પહેરાવવાનું કોઈ તર્ક નથી. જ્યારે કલમ દ્વારા કલ્પના કરવામાં આવેલ પ્રસંગ ઉભો થાય ત્યારે તેનો ઉપયોગ કરવાનો હેતુ છે.

૩૯. સામાવાળા નંબર ૨, પ્રસ્તાવિત આરોપી વતી કરવામાં આવેલી રજૂઆતથી હું પ્રભાવિત નથી કે સાક્ષીઓ તપાસ અધિકારી દ્વારા કલમ ૧૬૧ હેઠળ નોંધાયેલા તેમના નિવેદનોમાં સામાવાળા નંબર ૨ ને આરોપી તરીકે નામ આપવામાં નિષ્ફળ રહ્યા અથવા ચૂક કરી હોવાથી, સામાવાળા નંબર ૨ ને પ્રથમ વખત સંડોવતા ટ્રાયલ કોર્ટ સમક્ષના મૌખિક પુરાવાઓને ફગાવી દેવા જોઈએ.

૪૦. સામાવાળા નંબર ૨ ના વિદ્વાન વકીલની દલીલનો જવાબ વાય. સરખા રેડ્ડી વિરુદ્ધ પુથુર રામી રેડ્ડી અને અન્ય ૨૦૦૭ એ.આઈ.આર. એસ.સી.ડબલ્યુ. ૬૨૫૮ ના કેસમાં પેરાગ્રાફ નંબર ૮ માં માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા કરવામાં આવેલા અવલોકનોમાં મળી શકે છે.

"૮. અમને જણાય છે કે હાઈકોર્ટ એ હકીકત નોંધવામાં નિષ્ફળ રહી છે કે હકીકતમાં અરજી કરવામાં કોઈ વિલંબ થયો ન હતો. જોકે ચાર્જશીટ તારીખ ૭.૧૧.૧૯૯૭ ના રોજ ફાઈલ કરવામાં આવી હતી, ચાર્જ તારીખ ૨૫.૮.૨૦૦૩ ના રોજ ફેમ કરવામાં આવ્યા હતા. ઓર્ડર શીટ દર્શાવે છે કે વિલંબ કોઈપણ રીતે ફરિયાદીને આભારી નથી. હાઈકોર્ટના અભિગમમાં પાયાની ક્ષતિ છે. તેણે ફાઈલ મંગાવી હતી જેથી સંતુષ્ટ થઈ શકાય કે શું હાથ ધરવામાં આવેલી તપાસ ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી-૧ ના પુરાવા કરતા વધુ પસંદ

કરવા યોગ્ય હતી. જો તપાસ અધિકારી અથવા સુપરવાઈઝિંગ ઓફિસરના સંતોષને નિર્ણાયક માનવામાં આવે, તો સદર કોડની કલમ ૩૧૯ નો હેતુ જ નિષ્ફળ જશે. ભલે હંમેશા તપાસ અધિકારીનો સંતોષ જ પ્રબળ ન હોઈ શકે, છતાં વર્તમાન કેસમાં હાઈકોર્ટે ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી-૧ ના પુરાવાને સ્વીકારવા માટે અયોગ્ય ઠેરવ્યા નથી. સદર કોડની કલમ ૩૧૯ ના હેતુઓ માટે તેના પુરાવાની જે પણ કિંમત હોય તેનું વિશ્લેષણ કરવું જરૂરી હતું. આઈ.ઓ. ના સંતોષને પ્રાથમિકતા આપવી જોઈએ તેવો નિષ્કર્ષ ટકી શકે તેમ નથી. હાઈકોર્ટ એવું ઠરાવવામાં ન્યાયી ન હતી કે ત્યાં વિલંબિત અભિગમ હતો."

૪૧. હાલના કેસમાં આંક-૨૮ ની અરજી ફગાવી દેતી વખતે, વિજ્ઞાન ટ્રાયલ જજે નીચેના પાસાઓને ધ્યાનમાં લીધા હતા:

(૧) સાક્ષીઓ દ્વારા તારીખ ૧ જુલાઈ, ૨૦૦૯ ના રોજ ગૃહમંત્રીને સંબોધીને ક્ષતિગ્રસ્ત તપાસ અને ગુનામાં સામાવાળા નંબર ૨ ની સંડોવણી અંગે ફાઈલ કરવામાં આવેલી રજૂઆત કોઈ વિશ્વાસ જગાડતી ન હતી.

(૨) તપાસ અધિકારી દ્વારા સાક્ષીઓ પર લેવામાં આવેલા પોલિગ્રાફ ટેસ્ટમાં એવું બહાર આવ્યું હતું કે સાક્ષીઓ ઘટનાનું સાચું વર્ણન કરી રહ્યા ન હતા.

(૩) તપાસ અધિકારી દ્વારા નોંધાયેલા વધુ નિવેદનોમાં સાક્ષીઓએ સામાવાળા નંબર ૨ નું નામ તેના પુત્ર સાથેના હુમલાખોરો તરીકે આપ્યું ન હતું.

(૪) તપાસ અધિકારી અને અન્ય પોલીસ અધિકારીઓના પુરાવા હજુ નોંધવાના બાકી છે.

૪૨. વાદગ્રસ્ત હુકમના સાદા વાંચન પરથી એવું જણાય છે કે વિદ્વાન ન્યાયાધીશે અરજી ફગાવી દેવામાં સંપૂર્ણપણે બાહ્ય પરિબલોને ધ્યાનમાં લીધા છે. વિદ્વાન ન્યાયાધીશે સામાવાળા નંબર ૨ ને આરોપી તરીકે જોડવા જોઈએ કે નહીં તે અંગે પોતાને સમજાવવા માટે આ તબક્કે માત્ર સમગ્ર પુરાવાની પ્રશંસા જ કરી નથી પરંતુ સાક્ષીઓએ તેમના મૌખિક પુરાવામાં જે નિવેદનો આપ્યા છે તેની સત્યતા પર એકંદરે શંકા કરી છે.

૪૩. એવું જણાય છે કે પ્રથમ દિવસથી જ સાક્ષીઓએ મજબૂત ફરિયાદ કરી હતી કે સામાવાળા નંબર ૨ ગુનામાં સંડોવાયેલ હોવા છતાં કોઈ પણ કારણસર તેની સામે ચાર્જશીટ કરવામાં આવી ન હતી. તે બાબતે રાજ્યના સર્વોચ્ચ પોલીસ અધિકારી અને રાજ્ય સરકારના ગૃહમંત્રી સમક્ષ રજૂઆત પણ કરવામાં આવી હતી. ચારેય સાક્ષીઓની તપાસ-ઈન-ચીફમાં સ્પષ્ટ નિવેદન છે કે સામાવાળા નંબર ૨ પણ ઘટના સમયે તેના પુત્ર સાથે હાજર હતો, જેના હાથમાં કુહાડી હતી

અને તેણે મૃતકના શરીર પર ઈજાઓ પહોંચાડી હતી. એ નોંધવું પ્રસ્તુત છે કે અત્યારે જે આરોપી ટ્રાયલનો સામનો કરી રહ્યો છે તેના પર છરી રાખવાનો આરોપ છે જ્યારે સામાવાળા નંબર ૨, જે પ્રસ્તાવિત આરોપી છે, તે કુહાડી સાથે હતો.

૪૪. ડોક્ટરે તેમના પુરાવામાં જણાવ્યું છે કે ઈજાઓની પ્રકૃતિને જોતા, એવું જણાય છે કે ઈજાઓ પહોંચાડવામાં બે શસ્ત્રોનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો. આ પ્રથમદર્શી રીતે એ હકીકત સૂચવે છે કે સામાવાળા નંબર ૨ ના હાથમાં હોવાનું કહેવાતી કુહાડીનો ઉપયોગ ઈજાઓ પહોંચાડવામાં થયો હોઈ શકે છે.

૪૫. ઉપર નોંધ્યા મુજબ ભલે સત્તા અસાધારણ છે અને માત્ર ત્યારે જ વપરાય છે જો ફરજિયાત કારણો અસ્તિત્વમાં હોય :— ટ્રાયલ કોર્ટને જે પરિબળો અસર કરી રહ્યા હતા તે સુસંગત જણાતા નથી અને તેથી, ટ્રાયલ કોર્ટે આંક-૨૮ ની અરજી ફગાવી દેવામાં ભૂલ કરી છે.

૪૬. મેં વાદગ્રસ્ત હુકમમાં વધુ એક ક્ષતિ નોંધી છે. એવું જણાય છે કે અદાલતે નોટિસ જારી કરી હતી અને આંક-૨૮ ની અરજી જવાબ અને સુનાવણી માટે રાખી હતી. રેકૉર્ડ પરની સામગ્રી પરથી એવું પણ જણાય છે કે જે વ્યક્તિને આરોપી તરીકે જોડવાની માંગ કરવામાં આવી હતી તે અદાલત સમક્ષ હાજર થઈ હતી અને આંક-૨૮ ની અરજી સામે લેખિતમાં વાંધા રજૂ કર્યા હતા. તે સિવાય એવું પણ જણાય છે કે તેના વકીલે આંક-૨૮ ની અરજીનો વિરોધ કરતા

અદાલત સમક્ષ મૌખિક રજૂઆતો કરી હતી. રાજ્ય તરફે ઉપસ્થિત વિદ્વાન એપીપી દ્વારા કરવામાં આવેલી રજૂઆતો અને જે વ્યક્તિને આરોપી તરીકે જોડવાની માંગ કરવામાં આવી છે તેના તરફે ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલ દ્વારા કરવામાં આવેલી રજૂઆતોને ધ્યાનમાં લીધા પછી, અદાલતે સદર અરજી ફગાવી દેવાનું યોગ્ય માન્યું.

૪૭. મારા મતે ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા અપનાવવામાં આવેલી પ્રક્રિયા માત્ર અસામાન્ય જ ન હતી પરંતુ કંઈક અભૂતપૂર્વ હતી. રાજ્ય અથવા પ્રથમ માહિતી આપનાર અથવા અન્ય કોઈ વ્યક્તિ દ્વારા ફાઈલ કરવામાં આવેલી કલમ ૩૧૯ સી.આર.પી.સી. હેઠળની અરજીનો નિર્ણય કરતી વખતે, અદાલત એવી વ્યક્તિને સુનાવણીની તક આપવા માટે બંધાયેલ નથી જેને આરોપી તરીકે જોડવાની માંગ કરવામાં આવી છે. આરોપી તરીકે જોડવાની માંગ કરવામાં આવેલી વ્યક્તિ પાસે તે તબક્કે અદાલત સમક્ષ હાજર થવાનો અને આવી અરજીનો વિરોધ કરવાનો કોઈ લોકસ (અધિકાર) નથી. જોકે, સામાવાળા નંબર ૨ ના વિદ્વાન વકીલ શ્રી બચાણીએ આ અદાલતના આર. જે. લખિયા વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય, ૧૯૮૨ સી.આર.આઈ.એલ.જે. ૧૬૮૭ ના કેસના નિર્ણય પર આધાર રાખીને રજૂઆત કરી હતી કે અદાલતે નોટિસ જારી કરવામાં અને સામાવાળા નંબર ૨ ને તેનો જવાબ ફાઈલ કરવાની અને આંક-૨૮ ની અરજીનો વિરોધ કરવાના હેતુથી મૌખિક રજૂઆતો કરવાની મંજૂરી આપવામાં કોઈ ભૂલ કરી નથી.

૪૮. હું ડરું છું કે લખિયા (ઉપર મુજબ) ના કેસમાં આ અદાલતનો નિર્ણય માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતના બે અનુગામી નિર્ણયોને જોતા હવે સારો કાયદો રહ્યો નથી (એ) રાજ કિશોર સિંહ વિરુદ્ધ બિહાર રાજ્ય, એ.આઈ.આર. (૧૯૯૬) એસ.સી. ૧૯૩૧, જેમાં માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું છે :-

"સમન્સ પાઠવીને આરોપીને ઉમેરવા અથવા ડિસ્ચાર્જ કરાયેલા આરોપીને ફરીથી સમન્સ પાઠવવા, અને તે પછી આરોપીને સાંભળ્યા વિના, ટ્રાયલ દરમિયાન રજૂ કરાયેલા પુરાવા પર કલમ ૩૧૯ સી.આર.પી.સી. દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવેલી રીતે જ પરવાનગી આપવામાં આવી છે, અને બીજી કોઈ રીતે નહીં."

(બી) અંજુ ચૌધરી વિરુદ્ધ યુ.પી. રાજ્ય અને અન્ય, ૨૦૧૩ (૩) જી.એલ.એચ. ૨૩૭ (એસ.સી.) જેમાં માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે પેરાગ્રાફ નંબર ૩૩ માં નીચે મુજબના અવલોકનો કર્યા છે:-

"એવા કિસ્સાઓમાં પછી જ્યાં અદાલતમાં સદર કોડની કલમ ૧૭૩(૨) હેઠળ અહેવાલ ફાઈલ કરવામાં આવે છે અને તપાસમાં કોઈ વ્યક્તિનું નામ કોલમ (૨) માં નોંધાય છે, અથવા તે વ્યક્તિને આરોપી તરીકે બિલકુલ

નામ આપવામાં આવ્યું નથી, તો અદાલત કલમ ૩૧૯
હેઠળ તેનામાં નિહિત સત્તાઓના ઉપયોગમાં સદર
વ્યક્તિને આરોપી તરીકે સમન્સ પાઠવી શકે છે અને
સમન્સ પાઠવવાના તે તબક્કે પણ કાયદા હેઠળ કોઈ
સુનાવણીની કલ્પના કરવામાં આવી નથી."

૪૯. આમ, માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતના ઉપર ઉલ્લેખિત બે નિર્ણયોને જોતા, તે સ્પષ્ટ છે કે કલમ ૩૧૯ સી.આર.પી.સી. હેઠળની સત્તાના ઉપયોગમાં જે વ્યક્તિને આરોપી તરીકે જોડવાની માંગ કરવામાં આવી છે તેને સાંભળવાનો કોઈ અધિકાર નથી કારણ કે તેને તે તબક્કે આરોપી કહી શકાય નહીં. કલમ ૩૧૯ સી.આર.પી.સી. નો મુખ્ય ઉદ્દેશ્ય એ જણાય છે કે તમામ જાણીતા શંકાસ્પદો સામેનો સમગ્ર કેસ ઝડપથી ચલાવવો જોઈએ. આ જોગવાઈ આમ એક પ્રશંસનીય હેતુ પૂરો પાડવાનો ઈરાદો રાખે છે. માત્ર જે વ્યક્તિને આરોપી તરીકે જોડવાની માંગ કરવામાં આવી છે તેને જ સાંભળવાનો અધિકાર નથી એટલું જ નહીં પરંતુ જે આરોપી પહેલેથી જ અદાલત સમક્ષ હાજર છે તેને પણ આ બાબતમાં કંઈ કહેવાનો અધિકાર નથી. પહેલેથી જ ટ્રાયલનો સામનો કરી રહેલા આરોપીને પણ રાજ્ય અથવા પ્રથમ માહિતી આપનાર અથવા કોઈ સાક્ષી દ્વારા ફાઈલ કરવામાં આવેલી આવી અરજીનો વિરોધ કરવાનો કોઈ અધિકાર નથી.

૫૦. એ નોંધવું ખૂબ જ ખતેલ પહોંચાડનારું છે કે ઘટના વર્ષ ૨૦૦૯ ની છે. અત્યારે જે આરોપી ટ્રાયલનો સામનો કરી રહ્યો છે તે છેલ્લા લગભગ છ વર્ષથી

જેલમાં સડી રહ્યો છે. બાબતનો ખલેલ પહોંચાડનારો ભાગ એ છે કે વાદગ્રસ્ત હુકમ વર્ષ ૨૦૧૧ નો છે અને આ અરજી સાંભળ્યા વિના ૨૦૧૫ સુધી પેટિંગ રહી હતી.

૫૧. મારા મતે હાઈકોર્ટે ટ્રાયલની પ્રગતિ સામે સરકિટ સ્ટે આપવો જોઈએ નહીં. કલમ ૩૧૯ સી.આર.પી.સી. ની જોગવાઈઓમાંથી ઉદ્ભવતી બાબત પર વિચાર કરતી વખતે આવો સરકિટ સ્ટે આપીને, ટ્રાયલ કોર્ટ સમક્ષ હાજર રહેલા આરોપીના ઝડપી ટ્રાયલના અધિકારનું ઉદ્ધંધન થાય છે. આ જ બાબત હાલના કેસમાં બની છે. હું બાબુભાઈ બોખેરિયા (ઉપર મુજબ) ના કેસમાં માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણયને ધ્યાનમાં રાખીને આમ કહી રહ્યો છું. માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે કલમ ૩૧૯ સી.આર.પી.સી. માં આવતા "સાથે ટ્રાયલ ચલાવી શકાય" વાક્યપ્રયોગને સમજાવ્યો છે. માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે શશિકાંત સિંહ વિરુદ્ધ તારકેશ્વર સિંહ, ૨૦૦૨ (૫) એસ.સી.સી. ૭૩૮ ના કેસમાં તેના અગાઉના નિર્ણય પર આધાર રાખીને એવો દૃષ્ટિકોણ લીધો હતો કે તે આવશ્યક અથવા ફરજિયાત નથી કે જે વ્યક્તિને કલમ ૩૧૯ હેઠળ આરોપી તરીકે જોડવાની માંગ કરવામાં આવી છે તેની ટ્રાયલ પહેલેથી જ ટ્રાયલનો સામનો કરી રહેલા આરોપીની સાથે જ ચલાવવામાં આવે.

૫૨. હું પેરાગ્રાફ નંબર ૧૨, ૧૩, ૧૪, ૧૬, ૧૭, ૧૮ માં માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા કરવામાં આવેલા અવલોકનોને ટાંકી શકું છું:—

"૧૨. હવે શ્રી સિંઘવી દ્વારા કરવામાં આવેલી દલીલ સાથે વ્યવહાર કરવાનો સમય છે કે, સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૩૧૯ માં આવતા "સાથે ટ્રાયલ ચલાવી શકાય" વાક્યપ્રયોગનો અર્થ એ છે કે નવેસરથી ઉમેરવામાં આવેલા આરોપીની ટ્રાયલ જે આરોપીને પહેલાથી જ ટ્રાયલ માટે મોકલવામાં આવ્યા છે તેની સાથે જ ચલાવવી જોઈએ. શશિકાંત સિંહ વિરુદ્ધ તારકેશ્વર સિંહ અને અન્ય (૨૦૦૨) ૫ એસ.સી.સી. ૭૩૮: (એ.આઈ.આર. ૨૦૦૨ એસ.સી. ૨૦૩૧: ૨૦૦૨ એ.આઈ.આર. એસ.સી.૬૫૯. ૨૦૭૯) માં આ અદાલતના ચુકાદાના પ્રકાશમાં આ પ્રશ્ન હવે 'રેસ ઇન્ટીગ્રા' (અનિર્ણિત) રહ્યો નથી, જ્યાં આ અદાલત આવી જ એક દલીલની તપાસ કરી રહી હતી જે આ અદાલતને પ્રભાવિત કરવામાં નિષ્ફળ રહી હતી અને નીચેના શબ્દોમાં નકારી કાઢવામાં આવી હતી:

"૯. અહીં જોગવાઈનો હેતુ એ છે કે જ્યાં કોઈ પણ તપાસ અથવા ગુનાની ટ્રાયલ દરમિયાન, પુરાવા પરથી અદાલતને જણાય કે આરોપી ન હોય તેવી કોઈ પણ વ્યક્તિએ કોઈ પણ ગુનો કર્યો છે, તો અદાલત તેની

સામે તે ગુના માટે આગળ વધી શકે છે જે તેણે કર્યો હોય તેવું જણાય છે. તે તબક્કે, અદાલત વિચારશે કે સદર વ્યક્તિની અદાલત સમક્ષ પહેલેથી જ ટ્રાયલનો સામનો કરી રહેલા આરોપી સાથે સંયુક્તપણે ટ્રાયલ ચલાવી શકાય. આવી વ્યક્તિના સંબંધમાં આપવામાં આવેલ સુરક્ષા એ છે કે, શરૂઆતથી જ કાર્યવાહી ફરજિયાતપણે નવેસરથી શરૂ કરવી પડશે અને સાક્ષીઓને ફરીથી સાંભળવા પડશે. ટૂંકમાં, તેની સામે 'ડી નોવો' ટ્રાયલ ચલાવવી પડશે. 'ડી નોવો' ટ્રાયલની જોગવાઈ ફરજિયાત છે. તે અદાલત સમક્ષ લાવવામાં આવેલી વ્યક્તિના અધિકારોને મહત્વપૂર્ણ રીતે અસર કરે છે. આવી વ્યક્તિની ઊલટતપાસ માટે સાક્ષીઓને માત્ર હાજર કરવા પૂરતું રહેશે નહીં. તેમની નવેસરથી તપાસ કરવી પડશે. નવેસરથી તપાસ-ઈન-ચીફ અને માત્ર નવેસરથી ઉમેરવામાં આવેલા આરોપીની ઊલટતપાસના હેતુ માટે તેમની રજૂઆત નહીં તે કલમ ૩૧૯(૪) નો આદેશ છે. કલમ ૩૧૯(૧) માં "સાથે ટ્રાયલ ચલાવી શકાય" શબ્દો માત્ર નિર્દેશાત્મક જણાય છે. "કરી શકાય" ને આ સંજોગોમાં "કરવું જ જોઈએ"

તરીકે માની શકાય નહીં. સદર જોગવાઈનું અર્થઘટન એવું ન કરી શકાય કે જે વ્યક્તિ અદાલત સમક્ષ હતી તેના સંબંધમાં ટ્રાયલ એવા પરિણામ સાથે પૂર્ણ થઈ ગઈ છે કે નવેસરથી ઉમેરવામાં આવેલી વ્યક્તિની અદાલત સમક્ષ હાજર આરોપી સાથે ટ્રાયલ ચલાવી શકાતી નથી જ્યારે કલમ ૩૧૯(૧) હેઠળનો હુકમ પસાર કરવામાં આવ્યો હતો, તો તે હુકમ બિનઅસરકારક અને નિરર્થક બની જશે, જે અદાલતે પુરાવાના આધારે અગાઉ બાંધેલા અભિપ્રાયને રદબાતલ કરશે કે નવેસરથી ઉમેરવામાં આવેલી વ્યક્તિએ ગુનો કર્યો હોય તેવું જણાય છે જેના પરિણામે તેને અદાલત સમક્ષ લાવવાનો હુકમ કરવામાં આવ્યો હતો."

૧૩. અદાલતે મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશન ઓફ દિલ્લી વિરુદ્ધ રામ કિશન રોહતગી (૧૯૮૩) ૧ એસ.સી.સી. ૧: (એ.આઈ.આર. ૧૯૮૩ એસ.સી. ૬૭) અને માઈકલ મયાડો વિરુદ્ધ સેન્ટ્રલ બ્યુરો ઓફ ઇન્વેસ્ટિગેશન (૨૦૦૦) ૩ એસ.સી.સી. ૨૬૨ (એ.આઈ.આર. ૨૦૦૦ એસ.સી. ૧૧૨૭-: ૨૦૦૦ એ.આઈ.આર.

એસ.સી.ડબલ્યુ. ૭૩૪) માં આપવામાં આવેલા અગાઉના નિર્ણયોને નીચેના શબ્દોમાં અલગ પાડ્યા હતા:

"૧૩. સામાવાળા ૧ ના વિદ્વાન વકીલ દ્વારા મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશન ઓફ દિલ્હી વિરુદ્ધ રામ કિશન રોહતગી પર એ દલીલના સમર્થનમાં આધાર રાખવામાં આવ્યો છે કે સામાવાળાની ટ્રાયલ માત્ર ચંદ્ર શેખર સિંહ સાથે જ ચલાવી શકાય અને તેની ટ્રાયલ પૂર્ણ થઈ ગઈ હોવાથી, સામાવાળા ૧ ની ટ્રાયલ હવે કલમ ૩૧૮(૧) હેઠળના હુકમ મુજબ ચલાવી શકાય નહીં. ટાકેલા નિર્ણયમાં આ અદાલત તે મુદ્દા સાથે સંબંધિત ન હતી જે અમારી સમક્ષ વિચારણા માટે આવ્યો છે. માઈકલ મચાડો વિરુદ્ધ સેન્ટ્રલ બ્યુરો ઓફ ઇન્વેસ્ટિગેશનના સંબંધમાં પણ તેવી જ સ્થિતિ છે. ત્યાં આ અદાલતે એ સંજોગોમાં જોગવાઈના વ્યાપ પર વિચાર કર્યો હતો કે જેના હેઠળ અદાલત કલમ ૩૧૮ હેઠળ હુકમ કરવા માટે આગળ વધી શકે છે અને કલમ ૩૧૮(૧) હેઠળ હુકમ પસાર કર્યા પછી ટ્રાયલ પૂર્ણ થવાની અસરના પ્રશ્ન પર નહીં. આમાંના કોઈપણ

નિર્ણયનો પ્રશ્નમાં રહેલા મુદ્દાને નક્કી કરવા માટે કોઈ સુસંગતતા નથી."

૧૪. તે જ અસર માટે રાજેન્દ્ર સિંહ વિરુદ્ધ યુ.પી. રાજ્ય અને અન્ય (૨૦૦૭) ૭ એસ.સી.સી. ૩૭૮ : (એ.આઈ.આર. ૨૦૦૭ એસ.સી. ૨૭૮૬: ૨૦૦૭ એ.આઈ.આર. એસ.સી.૬બલ્યુ. ૫૦૩૪) માં આ અદાલતનો નિર્ણય છે, જ્યાં પણ વિચારણા માટે આવો જ પ્રશ્ન ઉભો થયો હતો. શશિકાંત સિંહના કેસ (એ.આઈ.આર. ૨૦૦૨ એસ.સી. ૨૦૩૧: ૨૦૦૨ એ.આઈ.આર. એસ.સી.૬બલ્યુ. ૨૦૭૯) (ઉપર મુજબ) માં આ અદાલતના નિર્ણય પર આધાર રાખીને આ અદાલતે ઠરાવ્યું:

"૧૧.... માત્ર એ હકીકત કે સહ-આરોપી દયા સિંહની ટ્રાયલ પૂર્ણ થઈ ગઈ છે તે વિદ્વાન સેશન્સ જજ દ્વારા ૨૬.૫.૨૦૦૫ ના રોજ પસાર કરવામાં આવેલા હુકમને રદબાતલ અથવા નિર્રથક બનાવવાની અસર કરી શકે નહીં".

૧૬. એક બીજો ખૂણો છે જેનાથી બાબતની તપાસ કરવી જોઈએ અને કરવી જ પડશે. ફરિયાદપક્ષે ટ્રાયલમાં અત્યાર સુધીમાં ૧૩૪ સાક્ષીઓની તપાસ કરી લીધી છે. શશિકાંત સિંહના કેસ (ઉપર મુજબ) માં આ અદાલતના નિર્દેશના રેશિયો મુજબ અરજદારને આરોપી તરીકે ઉમેરવા સાથે તે તમામ સાક્ષીઓને નવેસરથી તપાસ માટે પાછા બોલાવવા પડશે. જો તેમ થશે, તો સાક્ષીઓની જે સંખ્યા તપાસવાની છે તે જોતા ટ્રાયલ હજુ થોડા વધુ વર્ષો સુધી ચાલશે. આના બદલામાં તેનો અર્થ એ થશે કે જે ટ્રાયલ છ વર્ષમાં પૂર્ણ કરવા માટે આરોપીએ મહેનત કરી છે તે ટ્રાયલ પૂર્ણ કરવાનો તેમનો અધિકાર સમગ્ર પ્રક્રિયા 'ડી નોવો' શરૂ થવાને કારણે ગંભીર જોખમમાં મુકાશે. આવું પરિણામ સ્પષ્ટપણે અન્યાયી અને અયોગ્ય છે અને તે આરોપી વ્યક્તિઓને આપવામાં આવેલા મૂળભૂત અધિકારોના ઉદ્ધંધનની જોખમી રીતે નજીક હશે જેમને કાયદાકીય પ્રક્રિયાના ત્રાસને આધિન કરી શકાય નહીં જે તેમના કોઈ વાંક વિના અનંતકાળ સુધી ચાલે છે. આ અદાલતે ફોજદારી કેસોમાં ઝડપી ટ્રાયલની જરૂરિયાત પર અનેક ઘોષણાઓમાં ભાર મૂક્યો છે અને તેને જીવનના

અધિકારના અભિન્ન ભાગ તરીકે માન્યતા આપી છે.
હુસૈનારા ખાતૂન અને અન્ય વિરુદ્ધ ગૃહ સચિવ, બિહાર
રાજ્ય, પટના (૧૯૮૦) ૧ એસ.સી.સી. ૮૧:
(એ.આઈ.આર. ૧૯૭૯ એસ.સી. ૧૩૬૦) માં, આ
અદાલતે ઠરાવ્યું કે બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૧ માં સ્થાપિત
જીવન અને સ્વતંત્રતાના મૂળભૂત અધિકારનો ઝડપી
ટ્રાયલ એક અભિન્ન અને આવશ્યક ભાગ છે. એ. આર.
અંતુલે વિરુદ્ધ આર. એસ. નાયક (૧૯૮૨) ૧
એસ.સી.સી. ૨૨૫: (એ.આઈ.આર. ૧૯૮૨ એસ.સી.
૧૭૦૧ : ૧૯૮૨ એ.આઈ.આર. એસ.સી.૬૫૯.)
૧૮૭૨) માં આ અદાલતે જાહેર કર્યું કે ઝડપી ટ્રાયલ માત્ર
આરોપીનો અધિકાર જ નથી પરંતુ તે જાહેર હિતમાં પણ છે
અને અનુચ્છેદ ૨૧ માંથી વહેતો ઝડપી ટ્રાયલનો અધિકાર
તમામ તબક્કાઓ એટલે કે તપાસ, તપાસ
(ઈન્કવાયરી), ટ્રાયલ, અપીલ, રિવિઝન અને પુનઃ
ટ્રાયલના તબક્કાઓને આવરી લે છે. શેર સિંહ વિરુદ્ધ
પંજાબ રાજ્ય (૧૯૮૩) ૨ એસ.સી.સી. ૩૪૪-:
(એ.આઈ.આર. ૧૯૮૩ એસ.સી. ૪૬૫) માં આ

અદાલતે ફોજદારી ટ્રાયલ્સના વિલંબ સામે નીચે મુજબની
સાવચેતીનો સૂર ઉચ્ચાર્યો હતો:

"૧૬... બાબતનો સાર એ છે કે તમામ પ્રક્રિયા, પછી તે
ગમે તે તબક્કે હોય, તે ન્યાયી, યોગ્ય અને વ્યાજબી હોવી
જોઈએ... અનુચ્છેદ ૨૧ માનવીય દુઃખ પર ચોકીદારની
જેમ ઉભો છે... તે તમામ તબક્કાઓ – ટ્રાયલ, સજા,
જેલવાસ અને અંતે સજાના અમલીકરણમાં ગુંજ્યા કરે છે."

૧૭. તે જ અસર માટે આ અદાલતના જાવેદ અહેમદ
અબ્દુલ હમીદ પવાલા વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય (૧૯૮૫)
૧ એસ.સી.સી. ૨૭૫: (એ.આઈ.આર. ૧૯૮૫ એસ.સી.
૨૩૧) અને ત્રિવેણી બેન વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય
(૧૯૮૯) ૧ એસ.સી.સી. ૬૭૮: (એ.આઈ.આર.
૧૯૮૯ એસ.સી. ૧૩૩૫) ના નિર્ણયો છે. એવા
કિસ્સાઓમાં પણ જ્યાં આરોપી જામીન પર મુક્ત થયો
હોય ત્યાં પણ ઝડપી ટ્રાયલના અધિકારને બંધારણના
અનુચ્છેદ ૨૧ હેઠળના મૂળભૂત અધિકારનો ભાગ
માનવામાં આવ્યો હતો. આ સંબંધમાં બિશ્વનાથ પ્રસાદ
સિંહ વિરુદ્ધ બિહાર રાજ્ય, ૧૯૯૪ સપ્લી. (૩)
એસ.સી.સી. ૯૭: (૧૯૯૩ એ.આઈ.આર.

એસ.સી.ડબલ્યુ. ૩૬૩૧) અને મહેન્દ્ર લાલ દાસ વિરુદ્ધ
બિહાર રાજ્ય અને અન્ય (૨૦૦૨) ૧ એસ.સી.સી.
૧૪૯-: (એ.આઈ.આર. ૨૦૦૧ એસ.સી. ૨૯૮૯:
૨૦૦૧ એ.આઈ.આર. એસ.સી.ડબલ્યુ. ૪૧૮૬) ના
નિર્ણયો ટાંકી શકાય છે.

૧૮. સ્થાપિત કાયદાકીય સ્થિતિના પ્રકાશમાં બંધારણના
અનુચ્છેદ ૨૧ હેઠળ જીવનના અધિકારના ભાગ તરીકે
ઝડપી ટ્રાયલના અધિકારની કાયદેસરતા પર પ્રશ્ન
ઉઠાવવો હવે શક્ય નથી. અનુચ્છેદ ૨૧ નો સાર માત્ર એ
સુનિશ્ચિત કરવામાં જ નથી કે કોઈપણ નાગરિક કાયદા
દ્વારા સ્થાપિત પ્રક્રિયા સિવાય તેના જીવન અથવા
વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતાથી વંચિત ન રહે, પરંતુ એ પણ છે કે
આવી પ્રક્રિયા ટ્રાયલની નિષ્પક્ષતા અને ઝડપી સમાપ્તિ
બંને સુનિશ્ચિત કરે છે. તે પૃષ્ઠભૂમિમાં એવી પરિસ્થિતિને
સહન કરવી શક્ય નથી કે જ્યાં બાબુભાઈ ભીમાભાઈ
બોખિરિયાને આરોપી તરીકે જોડવાથી ટ્રાયલનું અનિશ્ચિત
મુલતવી રાખવું અને અરજદાર જે છ વર્ષથી જેલમાં છે તેની
સામે પહેલેથી તપાસવામાં આવેલા ૧૩૪ સાક્ષીઓને અંતે
ફરીથી બોલાવવા પડે. તેથી, નીચેની અદાલતો સમક્ષ

અન્ય આરોપીઓ સામેની ટ્રાયલની પ્રગતિ સામે સરકિટ

સ્ટે માટે કોઈ કારણ નથી."

૫૩. પરિણામે, આ અરજી મંજૂર કરવામાં આવે છે. ડીસા કેમ્પ દિયોદરના વિદ્વાન ચોથા (એડ-હોક) સેશન્સ જજ દ્વારા સેશન્સ કેસ નંબર ૪૧/૨૦૧૧ માં આંક-૨૮ નીચે પસાર કરવામાં આવેલો તારીખ ૨૫ ઓગસ્ટ, ૨૦૧૧ નો હુકમ આથી રદ કરવામાં આવે છે. સેશન્સ કેસ નંબર ૪૧/૨૦૧૦ માં સામાવાળા નંબર ૨ ને આરોપી તરીકે સમન્સ પાઠવવા માટે ફરિયાદપક્ષ દ્વારા ફાઈલ કરવામાં આવેલી આંક-૨૮ ની અરજી આથી મંજૂર કરવામાં આવે છે. ટ્રાયલ કોર્ટ કાયદા મુજબ આગળ વધશે.

૫૪. ઉપર ઉલ્લેખિત આવા સંજોગોમાં, ટ્રાયલ કોર્ટને વહેલામાં વહેલી તકે આગળ વધવા અને એ જોવાની સૂચના આપવામાં આવે છે કે સમગ્ર ટ્રાયલ ૩૦ જૂન, ૨૦૧૫ ના રોજ અથવા તે પહેલાં ચુકાદા સાથે પૂર્ણ થાય. રૂલ એન્સોલ્યુટ કરવામાં આવે છે.

(જે. બી. પારડીવાલા, ન્યાયમૂર્તિ)

આ હુકમ જાહેર કર્યા બાદ સામાવાળા નંબર ૨ તરફે ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલ શ્રી બચાણી આ હુકમના અમલ પર સ્ટેની અરજ કરે છે.

કેસની હકીકતો અને સંજોગોને ધ્યાનમાં લેતા, આ હુકમનો અમલ આજથી બે અઠવાડિયાના સમયગાળા માટે મોકૂફ રાખવામાં આવે છે.

(જે. બી. પારડીવાલા, ન્યાયમૂર્તિ)

This judgment has been translated using AI Tool – SUVAS.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.